

اولو تانیرین آدی ایل

آزربایجان ائل بیلیمی

درنگی نین آلیق ایچ بولتنی

مرداد (قویروق دوغان آی) ۱۳۹۱
قیرخ دوردونجو سایسی

رداکته هیئت:

علیرضا صرافی، محمد علیپور مقدم

احد فرهمندی، کاظم عباسی

قرافیس: وحید دولتشاهی

www.azebilimi.com

E-mail: info@azebilimi.com

ایچینده کیلر

قورد و اونونلا باغلی اینانچ لار / علی محمد خلفی زنگیر / ۲

گؤز - گؤز ائله مک / فاطمه پرنیان / ۱۳

یئمکلر / معصومه شقاقی / ۱۴

آیران آشی / محرم پریزاد (سولدوزلو سورگون) / ۱۸

«بوستاناوا» نین «خشیندره» کندینده

قادرین گئیملری / کاظم عباسی / ۱۹

نمونه های فولکلور سلماس (اصطلاحات اوقات

ساعت شبانه روز) / علی اصغر غفوری نیا / ۲۲

صبر ائله صبر دشی، یاندی اورگیمین باشی / ۲۵

تاققولو و شاققولو ناغیلی / هاوار عبادی / ۲۷

آتالار سؤزو و دئیملرده «گؤز» / مریم خدابخش / ۳۴

قورد و اونونلا باغلى اينانجلار

على محمد خلفى زنگير - گئرمى شەھرى

آچىقلاملار:

- ۱- بو مقاله دە گئدن بىر چوخ مىثاللار گرمى و موغان بۇلگەسىنە عايىددىر.
- ۲- بعضى لغتلىرىن معناسى اتك يازىدا بعضىلار ايسە متن ايچى پارانتر آراسىندا وئرىلمىشىدۇر.

چاغلار بويو انسانلا بىر گە و ياناشى ياشامىش جانلى و جانسىز يارنامىشلارين*، انسانين ياشايشىندا قويدوغو ائتكىلەرلە باغلى، اونلارلا گۆرە سۇيىنچەلەر (افسانەلەر)، ناغىل لاروس. يارادىلىب و خالق ياشادىقجا او دا خالقين ايچىندە ياشايب. بو ياراتىقلاردان بعضى سى بۇلگەلر يىمىزدە اولسا دا، بعضى سى دە بۇيوك تورك دونياسىندا ايز قويوموش و سۇيىنچەلەر چئور يىلمىشىدۇر.

قورد، موغانين يئرلى چۇل حيوانلار يىندان سايلىر. قوردا بورالاردا جاناوار دا دئىيلىر. «قوردون تورك بويىلار يىندا و سۇيىنچەلر يىندە بۇرو، بۇرتە، بۇرچو، آسستنا، سينا، جينا، جينە، جينو، ياشقار كىمى آدلار كئچىر. قورد، بويالارينا* گۆرە؛ بوزقورد، (گۆك بۇرو)، آغ قورد، قىزىل قورد، دئە آتلىرىدى» (۶، ص. ۱۴۳-۱۴۴). بو حيوان داغلاردا، درەلردە و مئشەلردە ياشاير. يايدا توکو تۆكولور و بىر آز بالاجالاشير. بونا تولك* جاناوار دئىيلىر. قىشدا ايسە توکو چوخ اولور. بئله چاغلاردا «انسانلا قارشىلاشاندا توكلرىنى يىزىلدرك (اۋزونو بىر آز دا يئكه گۆسترمك مقصدىلە) و دىشلىرىنى خىرچىلدا داراق، بايقوشون قىيلىتى سينا بنزر بىر سس چىخارماقلا آداملارلى قورخوتماق ايستهير» (۹). قىشدا، اۋزلىكلە چىللە چاغلار يىندا انسان اوچون چوخ قورخولو سايلىر، دئىيرلر «بو چاغلار انسان اتىنە يئرىكلەيىر*. انسان اتىنى او قدر ايستهير كى، ياشام يئرلىرىن يان-يۇرەسىندە اولان آروادلار يىن باش توكونو دە بئله تاپسا يئير» (۱۳، ۱۴). يئمك چاغى داغلاردا-دوزلرە چىخىر و يئمك اوولاير. يئمك تاپا بىلمە يىندە انسانلار يىن ياشادىغى يئرلەرە ياخىنلاشيب ائو حيوانلار يىندان اوغورلا ماغا چالىشير.

قوردلار اۋز ياشام يۇتمىنە* گۆرە ايكي نوع اولور. يالقيز قورد و قارابۇلوک-قالابالىق. يالقيز جاناوار آدىندان بللى اولدوغو كىمى تىك گزىب-دولانىر و انسانلار ان چوخ ضررلى حيواندۇر. قالابالىق ايسە توپا شكىلدە گزىر. بونلار يىن ايچىندە كۆپك دە، قانجىق دا اولور. اما گۆرلر دئىيرلر؛ «توپانىن اۋنوندە دىشى

دايانير و سورونو اويان-بويانا او آپارير» (۱۰). دئيرلر بونلار چوخ آج اولوب، يئمگه نسه تاپا بيلمه ديگي واختلاردا «بیر- بیرلرینی يئمه سينلر دئیّه، گؤز- گؤزه ياتارلار یعنی بیر- بیرینه آرخاسینی چئویریب ياتمازلار» (۱۳). قالابالق جانناوار گزير، گليب- گئندردير. اما يالقیز و ايکی، يوخسا اوچ- اوچ گزنلر يئرلی اولورلار. دئمه لی قالابالق گزه گن اولور، بیر يئرده دايانمير.

بورالاردا انسانلارین قوردلارلا ايلگيسي بو حيوانلاردان آلدیقلاری ضررله باغليدير. قويون ساخلا يالار، ايت ساخلا ماقلا، قويونون قالدیغی يئرین دؤوره سینی اوجا و کئچيلمز ائتمکله و باشقا اؤنملرله (تدبیرلرله) قوردون ضرريندن قورونماغا چالیشسالار دا، يارانان گيره ده (فرصت ده) قورد، قويونا تپیلیب پایینی آپارير. قورد، قويون اوچون ان بؤيوک دوشمن ساييلير. مال- داوار چؤلده اولارکن قوردون اونلار قورخوسو چوخ اولور. ائله دوروملار اولور کی، قورد، چوبانين قويونلارينا داریش* (راست) گلير و اونون قويونلارینی اليندن آليب داغا- دريه يايير و نئچه سینی باجارير سا بوغوب اؤلدورور. «ئله چاغلاردا گؤرونوب کی، قورد قويونو مينیب قویروغویلا اونو دؤیه رک آرادان چيخاردیر» (۹، ۱۲).

آرادا قورد اؤلدوردوگو قويونو قورخوسوندا يئيه بيلمه سه، باجاردیغی قدر بؤلوب اودور و سونرا آرخاين چيليقلا اوددوغونو قايتاریب، آيريدان يئير. بیر ده کی، قويونو يارالادیغی چاغ، های گوج گلدیکده، «اونون اوستوندن آتيلير و يارالی قويونون قورخوسوندا باغری ياريليب اؤلور» (۱۲، ۱۴). «قورد کئچینی يئمک اوچون اونون قزیلی و گوزمی قوردون ديشينه دولاشماسين دئیّه، سوي ياخين اولدوقدا اونو سوي باسيب يئير» (۱۴).

قورد چوخ واخت گونون باتار چاغی قويونا تير*. دئمه لی، گون باتار- باتماز او اؤز ايشينه باشلار. اونا گؤره قويونون اوتلاقدان ائوه گلن چاغی آرا- سيرا چوبانلارين قیي ووروب: «آيه جانناوار گلدی هئئئئئ» سسینی ائشيتمک اولور. آتالاریمیز دئير: «قوردون گؤزو قارانلیقدا، قارا قويونو قارا شوخومدا سئچير» (۱۳). دئمه لی، قوردون گؤزو چوخ ايشيقلیدير. قورد ايتّه دئييب: «من گؤزومون ايشيغيندا بیر آز سنه وئريم، سن ده ايی بيلمه گوجوندن بیر آز منه وئر. ايت قبول ائتمه ييب. دئييب کی، ايی ييلسن منی ياتديغيم يئرده باسيب يئيرسن» (۱۳). اما ايت ايی بيلمه گوجوندن قوردا وئرمه سه ده قيشدا قوردون يئمک تاپا بيلمه ديگي زامان ايتلردن اونلار يئم اولانی دا اولور.

جسارتلی و زیرک چوبان، ايتلرينه، دینگينه، و باجارينغا گوونرک قويونو قوردا وئرмир. قويونو قوردا وئرمه مک چوبان اوچون ايگيدليک ساييلير. آرادا گؤرورسن قورد، کنده- اوبايا گلرک قويونون قهينه*، و اناسينا* دوشوب قويونلاردان يارالايير

و آپاریر. حتی اونون چوخ یئرلرده «قهله دوشوب، یا، وانانی، آغیلی گوجلو جاینافلاری ایله سؤکوب اورایا گیررک قویونلاردان یئیب و بوغدوقدان سونرا، اوردان چیخا بیلرک اوجون بوغدوقلاری قویونو بیر — بیرین اوستونه آتیب و اونلارین اوستونه چیخاراق دیواردان آشیب گئتدیگی ده گؤرونوب» (۱۲). بونا گؤره قوردون خبیث اولدوغونا اینانیرلار. هر حالدا قورد ییزیمله بوردا یئرلی اولدوغو حالدا، باجاردیغی قدر، اؤزونه و یاشامینا گرکلی اولانلاری الدۀ ائتمک اوجون چالیشیر، حتی بیز انسانلار بئجرن (بسله ین) مال — قویونلاری ییزدن آلمالی دا اولسا. سانکی بئجریلن قویوندا اونون دا پایی واردیر.

«بیر گون قورد تانری ائلچیسینین یانینا گئدیپ دئدی: هر کیمین قویونو وار، ایلدۀ بیر آریغینی منه وئرسین قوی کئچینیم. قویونچولاردان خبر چیخمادی. ایکی دؤنه گلدی اما قویونچولار بویونلارینا آلمادیلار. قورد دئدی: بئش ایلدۀ بیرین وئرسینلر. یئنۀ قبول ائتمه دیلر. بئله اولاندا قورد دئدی: ایندی کی قبول ائتمه دینیز، بیریمیز بئش یوز قویونون ایچینه گیرسک ده، هامیسینی بوغا جاقیق. تانری ائلچیسى ده قویونچولارا دئدی: دای قویونونوزا یییه لیک ائدین» (۱۰).

قورد یازد — یایدا چوخ آز گؤزه گؤرونور. بو چاغلار ایستی اولدوغونا گؤره او چوخ وخت درۀلرده، کول — کوسلاردا و قالینلیقلاردا* گیزلنرک داریش (راست) گلدیگی حیوانلاردان گیزلیجه اوغورلاییب یئیر. اونا گؤره یایدا قویون ایتندۀ، عقله بیرینجی گلن، اونو قوردون آپارماسی اولور. بئله دوروملاردا* ایتن قویونون باراتاسی (قالینتیسى) تاپیلسا تام قوردون ایشی اولدوغو آیدینلاشیر. قوردلار قیشدا گؤزه چوخ گؤرونورلر.

انسانلار چوخالیدیقجا بو حیوانلارین یاشام یئرلری دارالیر. اودور کی، داها آز گؤرونورلر. اما اینانیریک کی، آز — چوخ گؤرونمه لرینۀ باخمایارق، بیزیم اینانجیمیزدا آجدیقلاری یوللار (بو حیوانین بیزیم اینانجیمیزدا تمیلینی قویدوقلاری جیغیرلار و مسیرلر)، گله جک ده کولتور و موزده اوزانیدیقجا اوزانا جاقدیر.

تورک دونیاسینین بیر پارچاسی اولان موغانیمیزدا بو زیرنگ و جسارتلی حیوانلا باغلی چوخلو ایناجلار و آتالار سؤزو و ناغیللار وار. ایندی ده قوردو چوخ عقللی و گوجلو بیلیرلر. دئییرلر: «قورد اؤز گوجونو بیلیمیر، یوخسا بوتون دونیانى خرابا قویار» (۱۳). بونا گؤره اردبیل دؤوره سیندۀ اولان بیر کند (اردبیلن تخمیناً ۱۵ کیلومترلیک گون باتانیندا شمس آباد) ایله باغلی، سؤیلنجه یه بنر بیر سؤیلنتی ده* بئله دئییلیر:

«بیر گون کنددۀ بیر آت اؤلور، اونون اؤلوسونو آپاریب کندین یانیندا اولان چاپین (کورول چاپی) قیراغینا آتیرلار. جاماعات کندین چایا ساری یانیندا ییغیشیب بیر — بیرى ایله دانیشیر میشلار، گؤروبلر بیر قورد آتین اؤلوسونه یاخینلاشیب اونو گؤتوروب

اورادان اوزاقلاشدیرماق اوچون توللادی. اما توللادیقدان سونرا دایاندیغی یثردن ترپنمەدی. قوردون اوردا چوخ دایانماسیدن شوبه‌لن کندیلیر قوردا ساری گئندە گۆرورلر کی، گوجه دوشدوگوندن حیوانین گۆزلری پیرتلایب یثره دوشوب» (۱۵). قوردون گوجلو اولماسی ایله باغلی آیری بیر یثرلی سؤیلنتی ده بئله دئییلیر: «قیامت گونو گوجلو بیر ایستی یئل دییب دونیانی او اوزـ بو اوز ائده‌جک. بو یئله قوردان باشقا هئچ بیرزاد دؤزه بیلمه‌یه‌جک. بو گوجلو یئل قوردون دریسینی سویوب قویروغوندان چیخاراجاق اما اؤزونو یثریندن ترپه‌ده بیلمه‌یه‌جک» (۱۳). بئله‌لیکله، بیزیم دوشونجه‌میزده قوردا اؤلوم یوخدور. ائله قوردون بو گوجو، دؤزومو و اؤلومسوزلو‌گونه ایننان آتاـ بابا لاریمیز «قوردا قیامتە قالماق» کیمی آنا سؤز یارادیلار.

ھەر چۈبەنى، ياشلىنى و دونيا گۇرموش آدمى قوردلا ايلگىلى دانىشديراندا، ھىچ اوندان آغزى شىرنىلىك ائتمىر، ترسىنە ھى اوندان آغزى آجىلىق ائدىر. انسانلار ياشايشىندا اونون نىجە ضرر تۇرتدىگىندىن دانىشىر. ازلدن بىلە اولوبدورسا، بس اوندا قوردلا ايلگىلى يارانمىش ترسە (منفى، اولومسوز) يوخ، آواند (مبىت، اولوملو) سۇزلر، اينانجلار، سۇيلىنجهلر ھاردان گلىب؟ اونون آدىنا يارانمىش اويغولامالار (تطبيق ائدىلن ايشلر _ اجرا ائدىلن ايشلر) نىيە قو تسال سايبىلاراق ھلە دە اۇز بىر نى ايتىر مىر؟

نه ايسه تورك انساني نين دوشونجه سينده قوردون معين اولان اوستو (فوق العاده) اؤزليكلري واردير كي، بو، اينانيلماز درجه ده اوستون اؤزليكلري، اولان اوستو

ایفاده لر واسیطه سیله اولماسا، دیرینجه سؤیله مک اولماز. اودور کی، بوز قورد یارانیر، چوخ گوجلو و اوزون عؤمورلو اولور، تورکو اؤلومدن قورتاریر و یشری گلنده تورکه آنا اولور. ائله اونا گؤره ساین یازاریمیز موراد اوراز بئله یازیر: «قورد قوتسال و اوغورلو بیر حیواندیر. توتم قبول ائدیلدیگی، آنا، بابا اولدوغو کیمی، قورتاریجی، یول گؤستریجی، قهرمانلارا یاردیمچی، شفقتلی، جسارتلی، یاخشلیق سؤر یاراتیق اولاراق تانینمیشدیر. ...هیونگ- نولارین (هونلارین) خاقانلاریندان بیرینین تانیریا وئرمک ایسته دیگی قیزلارینا؛ تانری قورد شکلنده گئدرک قوجا [آر] اولموش، بیر افسانه یه گؤره چینگیزه بابا، (آسئنا) افسانه سینده ده آنا اولموشدور» (۶، ص. ۱۴۳). (قاینقادا اولدوغو کیمی یازیلیب. آما منجه: ۱- موغول افسانه لرینده چنگیز خانین نئجه دوغولماسی افسانه لرینین بیرینده اونون آناسینین اوتاغینا ایشیق شکیلنده گیریپ قورد شکیلنده چیخان یاراتیق دان بویلو قالان آنا چنگیزی دونیایه گتیرمیشدیر. ۲- آسئنا- توکیو طایفاسینین یوردونا قونشو حؤکومدارلارین بیرى هجوم ائدیر، اون یاشیندا اوغلان اوشاغیندان باشقا هامیسینی قیلینجدا کئچیریر، اودا ال- آیققلاری کسيلمیش حالدا بیر باتلاقلیغا آتیلیر. بو اوغلانی بیر دیشی قورد بسله ییب سونرا اوندان بویلو قالیر و آسئنا- توکیولار یئنی دن چوخالیرلار. بو افسانه گؤک تورکلرین حاققیندا دا دئیلمیشدیر.)

قوردون اینانجیمیزدا اولان یاخشی اؤزلیکلرینی ساییارکن، دئمه لی ییک کی، اونون سویوت (مجرد) دنیا ایله ایلگیده اولوب، گوجلو بیر یشره دایانیب یارادیجی اولماسینا اینانانلار وار: «حتی انسانلارین اؤلدو کدن سونرا بیر قورد اولاجاقلارینا بیر آز تورک بویلا ریندا دا اینانانلار واردیر» (۶، ص. ۲۲۵). بورالاردا قورد اؤلدو کدن سونرا، اینانجا گؤره، اونون بدن اعضالاریندان گؤتورورلر. قوردون باشینی کسپب سویورلار و انگینین آلت سوموگونو، یا دا آلت- اوست دوداقلارینی بورنو قاریشیق کسپب گؤتورور، قوروتدوقدان سونرا او باش بو باشینی دلیب، بویونباغی شکیلنده، اما بیر آز اوزون ایپدن آسیرلار. بئله الده اولونموش وسیله یه «قورد آغزی» دئییرلر. بیر گلینین اوشاغی گئچ اولاندا (اونون اوشاغی اولماقدان اؤترو) بیر نئچه گؤروله سی ایشلردن بیرسی ده اونو «قورد آغزیندان کئچیرمک» دیر. «قورد آغزی کیمده اولسا، اورا اوجاق ساییلیر، گلینی اورا آپاریرلار و قورد آغزیندان دوزلمیش باغی اونون باشیندان آتیب آیاغیندان چیخاردیرلار. اوج دؤنه بو ایشی گؤرورلر. سوندا قوردون الی

ایله اونون بئلینه ووروب: «گئت مرادون یئرینه یئتر» - دئییرلر» (۷، ۸، ۱۱). اینانیرلار کی، بو ایشدن سونرا گلین اوشاغا قالاجاق. سونوندا «قورد آغزی» نین ییه سینه بیر آز نذیر وئریرلر. «قورد یئددی ایلدن بیر دوغور. کیم گئچ دوغورسا، دئییرلر کی، یقین قوردون چیلله سینه دوشوب. اونا گۆره ده قوردون چیلله سیندن چىخاریرلار» (۱۲). «بیر قادین اوشاق دوغدوغو گون کندین اوستونه قورد گلسه، او آروادین ۸-۹ ایل اوشاغی اولماز» (۷).

یالنیز بو ایشلر قوردون یارادیجی اولما اینانچیندان تۆره به بیلر. قوردون تۆرتمه گوجونو سالور قازانین «ازوای قورد انوگی ارکگینه بیر کۆکوم وار» (۳، ص. ۱۷۸) سۆزوندن ده دوشونمک اولار. «بعضی تورک ناغیللاریندا آنا، بعضی تورک ناغیللاریندا آتا اولاراق گۆرون بوز قورد چوخ دۆنه تورک سویونون یوخ اولاجاغی چاغ اورتایا چیخماقدا و تورکلرین سویونون داوام ائتمه سینی ساغلاماقدادیر» (۲). اسکی چاغلاردا دۇندوکده قوردون تورک اینانچیندا اولان اولوملو (آواند، مثبت) اۆزلیکلرینی واسیطه سیز گۆرمک اولور. او چاغلاردان اوزاقلاشدیقچا قورد اولغان (معمولی) بیر حیوان کیمی گۆرونسه ده، اونونلا باغلی اسکی چاغلارین اورونو (محصولو) اولان اینانجلارین فلسفه سی آچیق-آیدین خالق آراسیندا اولماسا دا، اینانجلار گوجلوشکیلده دیرلرینی و یئرلرینی قورویاراق اۆزلرینی یاشادیرلار.

بیزده بئله بیر اینانچ وار: «قوردلار آج اولوب یئمگه بیر شئی تاپمایاندا اولاییرلار و تانری گۆیدن اولنارا کوت-küt آتیر» (۱۳). «بیر گون بیر آدام اۆروشدن ائوه دۆننده یوبانیب آخشاما دوشور. بیردن بیر سورو قوردو اۆنونده گۆرور، گیروه (فرصت) تاپیب قاچا بیلیمیر، او یاخینلاردا اولان اوت تاباسنین اوستونه چیخیر. اونو یئمک ایسته یین قوردلار اونو توتا بیلیمه ییب تایانین چۆره سینی آلیب کیشینین دوشمه سینی گودورلر. گئجه نین یاریسی اۆتور. آج قوردلار کیشی نین دوشمه سیندن اومودونو کسب اولاماغا باشلایرلار. قوردلار اوچون گۆیدن تۆکولن کوتلردن بیرسی ده تایانین اوستونه دوشور. قوردلار کوتلری یئیپ تایانین اطرافیندان داغیلیرلار. دان یئری آغاراندان سونرا ائوینه گلن کیشی کوتون اولغان اوستو (غیر عادى، فوق العاده) بیر چۆرک اولدوغونو و اوندان بیر کسیم یئین کیشی آخشاما کیمی توخ قالدیغنی دئییرمیش» (۱۴). دئمهلی، قورد اولایان چاغ، گیزلی بیر قایناقدان اونون اوستونه چۆرک یاغیر. اونا گۆره ده بیزلرده و قاشقایلاردا «اونون قوردو اولامیش» (۱، ص. ۵) دئییه بیر آتالار سۆزو واردیر. بو اینانجلا باغلی آیری قایناقلاردا بئله دئییلیر: «بیر گون کۆیک، قوردا: «سلیمان پیغمبر ضیافت وئریرمیش، بیز ده گئدیب نصیب لئه لیم» - دئییر. قورد بو تکلیفی قبول ائدر. ضیافت یئرینه چاتیلدیغیندا ایت سلیمان پیغمبرین آیاقلارینی یالار، قویروغونو یئلهرک یالتاقلیغین هر نۆعونه باش وورور. بو منظره نی حیرتله

ایچرئیسینده ایزلهین قورد، ایتە: «سنه یازیقلار اولسون بیر لوقما چۆرک اوچون بو قدر یالتاقلیغا دیرمی، من روزیمی ریمدن ایسته یه جگم» دیرک زیارت یئرینی ترک ائدر و آلاهدان روزیسنی ایستر. بونون اوزرینه گۆیدن اونا لاواش چۆرگی و قدرت حالواسی گۆندریلیر. قوردون بو حرکتی بۆلگه ده مردلیگه اؤرنک اولاراق گؤستريلمکده دیر.... چیلدر (تورکیه ده منطقه آدی) یۆره سینده کی بیر ریویته گۆره آغزی باغلانمیشکن باغی آچیلیمیش قورد بلیرلی (معلوم) بیر یئرده دوروب، گۆزلیرنی گۆیه تکیب اولاییر. اولاماسی بیتتجه گۆیدن اونا حالوا و چۆرک یاغارمیش...» (۴). گئجه بیر حیوان چۆلده قالدیقدا و حیوان ییه سی اونو تاپا بیلمه دیکده، قورد یئمه سین دئی، بیر قرآن اوخویان آدامین یانینا گئدیپ قوردون آغزینی باغلادی. قرآن اوخویان، دستکلی و قاتلانان بیر بیچاغی الینه آلاراق «والضحی» سوره سینى اوخویور و بیچاغا پوله ییب باغلادیقان سونرا «ایتن حیوانین اوستو اوخونور*». بئله لیکله ده، قوردون آغزی باغلانیر. بونولا قوردون او حیوانا توخونا بیلمه یه جگی دوشونولور. حیوان ییه سی حیوانینی تاپاندان سونرا همین بیچاغین آغزینی آچمالیدیر. بئله ائتمه سه سوچ (گوناه) ساییلار. بیر آز دوشوندو کده، دئمک اولار کی، بو او یغولاما یئرلی انسانلارین، ان اسکى چاغلاردان سئحر (بویو) ایله اولان ایلگیسی نین اسلام دونو گئیمیش نوعودور. ندنسه، اسلامدا بئله بیر قایدانین اولمادیغینی بیلیریک. بو او یغولاما آیری یئرلرده یاشایان تورکلرین ده آراسیندا واردیر. مثال اوچون: «قاشقای تورکلرینده اخلاص، قل ابن ناس [ناس]، قل ابن فلق [فلق] سوره لری اوخونور و هر اوخونوشدا بیچاغا پیله نیر. بیچاغین آغزی باغلاناندا حساب اولونور کی، «بو بیچاق ایله بیرلیکده قوردون دا آغزی باغلانیر». ایران تورکمنلری قوردون آغزینی باغلماق اوچون بیلدیگی دعالاری اوخویوب، بیچاغا پوله ییر و بو بیچاغی تورباغا باتیرالار. بئله جه، چۆلده قالمیش قویون_قوزو، مال_قارا قورونموش اولور. قورد اونلارا توخونما میش اولور. آیریجا ایران تورکمنلرینده «قوردو آنارسان قوردلا قارشیلارسان» اینانجی واردیر. «قوردو آنارسان قوردلا قارشیلارسان» اینانجینین آچیقلاماسی، بیزه گۆره، اوزاق دورماق ایسته نلن و یا یاردیمی اومولان گوجلرین آتیلماسی ایله، اونلارین گله جکلری اینانجیلا علاقه لندیر یله بیلیر» (۴). بو اینانج بیزده ایندی ده وار: «قوردون آدینی توتدوغون چاغ بیر یئرده زیانلیق تۆرده بیلر». اونا گۆره دانیشاندا اونون آدینی چکمک بئرینه کافیر دئیرلر.

قوردون اعضالارينين، چوخوندان هم ياخشي، هم ده پيس آماجلي * ايشلر اوچون يارارلانيرلار. قوردون اليني كسيب ساخلايرلار. «آدامين و يا ساغمال حيوانلارين دؤشو گلنده اونون ديرناغي ايله دؤشو جيزار، يا دا اونون آلتيندان كنجيريرلر» (۷)، بونوندا دؤش ياخشىلاشير. بعضاً گؤرورسن سود وئرن آنانين و يا ساغىلان حيوانين

ممه‌سی شیشیر و برکییر. بئله اولان دؤش برک اولور و اوندان سود چیخمیر، آغریسی دا چوخ اولور. بو زامان دئیرلر کی، «دؤشو گلیب». «قاشقای تورکلرینده ده «قوردون الندن» باشقا تورلو یارارلانیرلار: «قاشقای تورکلرینده قوردون الی اوشاقلارین ننیسینه (بشیکینه) آسلیر. قورد الی‌نین، بشیکده یاتماقدا اولان اوشاغی قورودوغونا اینایلیر» (۴).

قوردون یاغینی گؤتوروب بیر نسنه آراسیندا چورودوب ساخلا یارمیشلار. اینانجا گؤره، بو یاغدان ار-آروادین اوستونه دیسه‌ایمیش، اونلار همیشه بیر-بیری ایله ساواشارمیشلار. ایندی ده ار-آرواد بیر-بیری ایله چوخ ساواشندا دئیرلر: «ائله ییل اوستلرینه قورد یاغی دئیپ». «آذربایجانلیلار یئنی دوغموش آروادی، آل آروادیندان قوروماقدان اؤترو اونون باشی‌نین آلتینا قورد دریسی قویارمیشلار... تورک خالقلاری آراسیندا قورد گونشین بلیرتسی (نشانه‌سی) و پیسلیکلری اوزاقلادیراندیر. و اونقون (توتم) دور. بو نیته‌لیک (کیفیت) گونشین یاخشی ایستریلگی ایله او یغوندور» (۵). آیری بیر اینانجدا بئله دئیلیر: «بیر انسان قوردون بؤیرگینی و اورگینی ییترسه، او انسان ممه‌سی شیش قویونون ممه‌سینه توخونسا تتر یاخشیلاشار. اوشاغی یاشامیان قادینلار بیر قورد دریسینی اورتاسیندا دلیب، اوشاغی اورادان کئچیرسه او اوشاق یاشیار و اوزون عؤمورلو اولار. چوخ یاتانلار جیینده قورد گؤزو ساخلادیقلاری مدت ده آزارلار. قوردون آشیغی دلینب اوشاغین بشیکینه آسلسا، او اوشاغا نظر دیمز» (۶، ص. ۱۴۴). اؤلموش قوردون بدن عضولرینی یارارسیز ائتمکدن اؤترو، اؤلن کیمی جسد سیدیکله موردارلاندی. قوردون یوخاریدا دئدیگیمیز اؤزل‌لیگی‌نین بعضیسی ده قورقود داستانین «سالور قازانین ائوینین یاغمالاندیغی» بویدا بئله وئرلیر:

«[قازان] بو کز بیر قوردا توش اولدی. _ قورد یوزی مبارکدیر، قوردیلن بیر خبرلشیم، - دئدی. گؤرلیم خانیم نه خبرلشدی، قازان آیدیر:

قارانقو آخشام اولاندا، گونی توغان،

قار ایله یاغمور یاغاندا، ار گیبی توران،

قارا قوچ آنلاری کیششدیرن،

قیزیل دوه گؤردیگینده بوزلاشدیران،

آغجا قویون گؤردوگینده، قویروقی چیریپ، قامچیلان،

آرقاسینی اوریب، برک عقلین آر دین سؤکن،
 قارما یوگج سیموزین آلوب توتان،
 قانلو قویروق اوزوب، چاپ- چاپ یودان،
 آوازی قبا کؤپکلره غوغا سالان،
 چاقمالوجا چوبانلاری دونله یوگوردن،
 اوردومین خبرین بیلورمیسن، دئگیل مانا!
 قارا باشیم قوربان اولسون قوردوم سانا، - دئدی» (۳، ص. ۵۰).

قوردلا باغلی موغاندا اولان آتالار سؤزلری و دئیملر:
 (ایضاح بو آتاسؤزلری و دئیملر موغان آغزی یلا یازیلیمشدر)

قورد کنچی نون نه یین یئییب (یعنی هئچ بیر ایش اولمایب).
 قورد کیمی نه گؤز- گؤزه دایه نیب سوز.
 قورد دومانیغی سئور.
 قورد یوواسی سومویسوز اولماز.
 آج قورد کیمی نه داراشیسن.
 قوردنان قیامته قالماق.
 قویونی قوردا تاپشورمگ.
 سؤوون قوردون آغزی آچیلمز.
 قوردی قوزیه یوللادیلر، آغلادی دئدی اینانمیم.

بوتون دئییلنلردن بئله نتیجه آلماق اولار کی، یارانان اینانجلار حؤکومدارلارین قدرت و سیاست آلی ایله یازیلان یالان- یانلیشلا دولوتاریخ دئییلدیر تا اونلارین خئیرینه اولانلار قبادیلیم و ضررلرینه اولانلار سیلینسین. بلکه خالقلا رین تاریخ و زامان بویو مختلف شرایط ده اولان یاشاییش، بیر- بیرلری و محیطی ایله اولان ایلگی و ارتباطیندان آن دوغرو و صمیمی صورت ده یارانان حقیقتدیر. اونا گؤره اونلارین هانسی خالقلا ر آرا مشتر کلیگی، او خالقلا رین کؤکونون بیرلیگی، یا دا هانسی زاماندا سا اونلارین درین ایلگی و ارتباطلا رینین ثبوتودور.

تورک خالقلا ری آراسیندا اینانجلار اؤز لیکله حیوانلارلا باغلی چوخ چئشید لیدیر. بو حاقدا اوغوز ائللرینین (۲۴ قبیله نین) قوش اونقونلارینا نظر سالماق یئتر. قوردلا باغلی اینانجلاری بو خالقین مختلف اینانجلاریندان بیر ی اولاراق بورادا نمونه گتیر دیک.

قايىناق لار

۱. دوكتور جواد هيت. وارليق درگيسي. تهران، ۲۵- جي ايل، سايي ۱۲۹-۲، ياي ۲۰۰۳.
2. (Dönmez Mehmet, Türk kültüründe bozkurtun manası. www.Bilgicik.Com)
۳. گونيلي ح.م. دده قورقود کيتابي. تهران. انديشه ی نو يابين ائوي، ۲۰۰۸.
4. (Kalafat Yaşar, Xorasan türk xalqı inancları, / <http://turkoloji.Cu.Edu.Tr/HALKBILIM/kalafat-horasan.Pdf>)
۵. سييدوو ميرعلي. قام-شامان. کؤچورن صمد چابلي. اختر يابين ائوي، ۲۰۰۰.
6. (Uraz Murat, Türk mitolojisi, Düşünen adam yayınları, İkinci basqı, 340.s. Şubat 1994.)

قائناق شخصلر

۷. عالی نسب ملک (گولقیز) (مجید خزانین خانیمی)، ۶۵ یاشلی، گئرمی نین آرانچی کندی ساکینی، ۲۰۱۱ – جی ایل.
۸. بالایی کیچ خانیم، ۷۰ یاشلی، گئرمی نین خان بولاغی کندی ساکینی، ۲۰۱۰ – جو ایل.
- (کیچ خانیم منجه کیچیک خانیمین قیسالمیشیدیر.)
۹. دولت خواه حاجی قباد، ۶۰ یاشلی، پارسا بادی قوباد کندی کند ساکینی، ۲۰۱۰ – جو ایل.
۱۰. عزیز ی کالبای توکل، ۸۳ یاشلی، گئرمی نین زینگیر کندی ساکینی، ۲۰۱۰ – جو ایل.
۱۱. ماجیدی خانیم (ممد علی داداشی نین خانیمی)، گئرمی نین چونه خانی کندی، اردیلین کاهرالن سئید آباد محله سی ساکینی، ۲۰۰۹ – جو ایل.
۱۲. پیرماس شوکور، ۷۵ یاشلی، گئرمی نین آلازار کندی ساکینی، ۲۰۰۹ – جو ایل.
۱۳. زارعی هزر، ۱۱۰ یاشلی (اؤز دئدیگی تخمینله)، گئرمی نین آلازار کندی ساکینی، ۲۰۰۰ – جی ایل.
۱۴. زارعی راوییه، ۶۵ یاشلی، گئرمی نین آلازار کندی ساکینی، ۲۰۱۰ – جو ایل.
۱۵. عزیزاده مطلب، ۱۳۴۸ گونش ایلی دوغوملو، اردیلین شمس آباد کندیدن، اردیلین کاهرالن سید آباد محله سی ساکینی.

بعضی سۆزلرین آچیقلاماسی

يارانميش: مخلوق

ياراتيق: مخلوق

يئۈرىكلەمەك: خانىمالار بويۇقلۇقلارنىڭ ئايلاندا كۆنۈللىرىنىڭ ئۆزى ئىمكەن
 ئاستىمە سىنە ئىرىكلەمە دىيىلىرى

يۇنتىم: اصول، طرز

تۈلك: بەزى حيوانلار ياي فصلىندە قىشدا قالمىش تۈكلەرنى تۈكۈر. بىلە
حاللاردا او حيوان اولدوغوندا بىر آزالا گۇرۇنور. بو حالا تۈلەمەك دىيىلىر.
تۈلك طرلان، تۈلەمىش جاناوار، تۈلەمىش تۈلكو و ...

بۇيا: رەنگ

دارىش: شانسى سورتدە بىرىنە ياي شىيە راست گەلمەك.

تېر: تېلر، بو قۇيۇنچو آراسىندا بىر اصطلاحدير. قورد قۇيۇنا تېلىدى دىيىلمىر، قورد
قۇيۇنا تېدى دىيىلىر.

قەل: دورەسى اوجا دووارلا قورولان اوستو آچىق بىر يىر كى اورا داوار سالىنىر.
عمومىتلە «قۇيۇن قەلى» كىمى ايفادە اولونور.

وانا: تۈلە كىمى بىر تىكىتىدیر. آما قۇيۇن اوچون تىكىلدىگىنە هم آخورو هم دە
اونون تاوانى _ سقى آلاچاق اولور. قۇيۇنو قىشنى سۇيۇقلو ھاوالارىندا اورا سالىرلار.

قالىنلىق: ايدا چۇلون هر بىر يىرىندە سىخ شكىلدە يىتن بىتكىلر. بىلە كى اورا بىر جانلى
گىرىندە گۇرونمەسىن. عمومىتلە ايدا بىتكىلر قورويور. آما بىيان، گىندەلش، مختلف
تىكانلار و.س. كىمى ياي آلاغلارى چۇلون _ بايىرىن بەزى يىرلىرىندە سىخ شكىلدە
بىتىر. بونلار بىر _ بىر آدىنى دىمەك يىرىنە عمومىتلە قالىنلىق دىيىلىر.

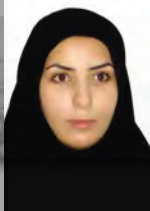
دوروم: وضعيت

سۇيلىتى: روايت

اۋزلىك: خصوصيت

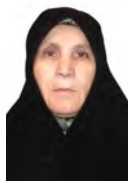
اوستونو اوخوماق: يوخارىدا اىضاح ائىدىلن كىمى قوردون آغزىنى باغلاماغا، ايتن
حيوانىن «اوستونو اوخوماق / اوخوماق» دا دىيىلىر.

آماج: هدف، قصد

گۆز-گۆز ائله مک

توپلایان: فاطمه پرنیان
قایناق شخص: رحمتلیک لیلا ذاکری هیق، ۶۹ یاشیندا، ساوادیسیر
توپلاما یئری و زامانی: قیش- ۱۳۹۰، هیق کندی

بیر اوشاق بورنونو چوخ قاشیسا یا چوخ آغلاسا دئیرلر «او اوشاغا نظر دَیب،
اونو گۆز-گۆز ائله یین»، بو ایشی ده بیر آغ بیر چکک قالدین یئرینه یئتیرر.
بیر اجیرلی (ایشلنمه میش، تازا) دستمالین قیراغیندان بیر تیکه جیریب، اونا بیر آریاغ
سورتلر، بیر ایینه نی گۆتوروب، اوشاغی گۆرموش اولان ۴۱ آدمین آدینی دئیرلر.
هر آدمین آدینا بیر ایینه پارچایا باتیریب، دئیرلر «(مثلا) عسگرین گۆزی، قاسیمین
گۆزی و...».
بو ایشدن سونرا بیر آری اوزرلیک گۆتوروب، اوشاغین باشی اوسته اوچ دفعه توولاییب،
دئیرلر:

«اوزرلیکسن هاواسان،

یئتمیش درده داواسان،

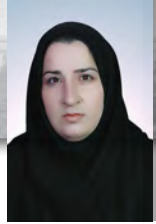
آت آتلا سین،

ایت اوولاسین،

بدنظرلرین گوزو چیتلا سین»

سونرا بو اوزرلیگی او پارچانین ایچینه قویوب، اوزرلیک قایندا یانديرارلار. او
پارچانین یانیندا یایب-سؤن ایشیقلا دئیرلر: «بدنظرلرین گۆزلریدیر یانیر،
گئچیر». او پارچانین کولونو گۆتوروب چوخ یول گئدن (چوخ ایشلنمیش) باشماغین
بیر تایی نین ایچینه قویوب، توپورجکله ایسلادارلار. بو کولو گۆتوروب اول اوشاغین
آلتینا، سونرا بدنن نین برک یئرلرینه چکرلر مثلا: قولاغی نین دالیسی، اللرینین اوستو،
دیرسکلر، دیزلر و آریاغی نین آلتی.

سونرا اوشاغین بوینونو و کورکلرینی اوغارلار. آخیردا گۆز-گۆز ائله یین او
باشماغی گۆتوروب اوچ دفعه اؤز دیزینه و اوشاغین بئلینه ووروب و دئیر: «آغزین
آلتینا، گۆزون گۆ...!». ایشین سونوندا دئیر: «درد و بلان بونونلا قورتولسون».

يئمكلر

معصومه شقاقى

قايناق شخصلر: رقيه طاهرى، ۶۶ ياشيندا، ساوادييز
توپلانديغى يئر و زماني: تېرېز - قيش، ۱۳۹۰

اؤن سوز

يئمكلرين پيشيريلمە شكلى و چئشيدلرى دوغال ييتگيلردن، سو ايله هاوا دورموندان قايناقلاان وضعيتدن تائير آليز. چئشيدلى يئمكلر، توپلوملاردا ان اؤنملى رولو داشييز. بونا گؤره توپلوملارين يئمكلرينى و اونلارا عايد اولان مراسيملى تانيماق بير توپلومو و توپلوما عايد اولان كولتورو تانيماقدير.

۱- سمنى

سمنى تېريزده، اورمودا، ماراغادا و چوخلو شهرلريميزده ان قديم زامانلاردا برى پيشيريلير. بئله كى آذربايجانين سليقهلى قادينلارى يازليق بوغداسنى آريديب، يوناندا سونرا، بؤيوك ميس مژمى لره سريب اوستونو آغ، ايسلاق دستماللا اورتوب جو جرمگه بوراخارلار. بوغدالار ۷-۸ گؤندن سونرا جو جريز. بوغدالار حدن آرتيق گرگ جو جرمه سين، ندنى بو كى بوغدا حددن آرتيق جو جرسه سمنى آجيا چالار. ائله كى بوغدالار ياخشى جو جردى، اونلارى هونگده ازيب، سونرا ازيلميش بوغدالارى بؤيوك بير قازانا توكوب اونا سو آرتيريب، ياخشى قارايشديراندا سونرا بير چدن قازنا سوزوب، اوجاق اوستونه قويوب ياواش - ياواش قارايشديرماغا باشلارلار. يعنى سمنى دمه حاضيرلاشيب، قيزارانا كيمي گرگ قاريشيلا. بو سورج ۳ - ۴ ساعتدان چوخ چكر، اونون اوچون قوهوم - قونشو قادينلارى، قيزلارى بو سورجده ائو صاحييينه هم كؤمكچى اولارلار هم ده قارايشديراركن نيت ائله ييب خانيم فاطمه يه توسل ائديب، آرزو - ديلكرينى نعمتين صاحيييندن ايسته لر. قادينلار چؤمچهنى اللرينه آلاندا ديل آلتى دئيرلر:

منيم اليم دئيل،

خانيم فاطمه نين الدير.

بعضى قادينلار دا نذر ائللر كى دوعالارى قبول اولسا اؤز ائولرينده سمنينى پيشيريب پايلاسينلار. ائله كى سمنى قيزاريب خامى چيخدى اونو دمه قويارلار. بئله

كى قازانين قاپاغىنى بۇيوك بىر دستمالا بوكوب، قازانين اوستونو باغلایاندان سونرا اوستونه بىر جاناماز، آينا، قرآن، بىر ده داراق قويوب، دمه بوراخارلار. قادينلارين آراسيندا بئله بىر سوز وار كى سمنى قازانينين اوستونه بونلارى دوزنده خانيم فاطمه گليب سمنينى قاراشيديرار و بئله ليكله سمنى هم بركتلى هم يئمەلى اولار.

۲- اون بئش آشى

آش قادينلارين ان سئودىگى يئمەك، خستەليكلىرى ساغالدان و هر مراسيمده سوفره لرین بزگيدير. بيزيم توپلومون ايچريسینده آشلار چئشيدلير. اون بئش آشى، آيلارين اون بئشینده و چوخلو محرمين اون بئشینده پيشيريلير. اون بئش آشى نين تركيبي ۱۵ ماتريالداندير. بو آش خستەلر و آش پيشيريلن يئرده حاضر اولمايان آنجاق آدينائيت ائديلن شخصلره پيشيريلر. آشين پيشيريلمەسى سونا چاتديقدا، قادينلارلا قيزلار، قيراقدا خمير دوزلدېب، خميرى كيچيک _ كيچيک شكيل لره ساليب نيت اندرکن آشين ايچريسینه آتارلار. آشا آتيلان خميرين شكلي ديشيب آچيلسا نيتلرين قبول اولماياجاغى بيلينر، اما ديشمزمسه آرزىلارينين تئزليکه چين اولماسينا اينانارلار. اون بئش آشى امام آشى ساياق قونشولارلا پايلانار.

۳- خانيم فاطمه سوفره سى يئمەكلىرى

بو سوفره فاطميه اياميندا قهوه آلتى يئيلن زامان آچيلار. تبريزله تبريزين اطراف شهرلرينده چوخلو قادينلار بو سوفره يه اؤزل اينانجيلارى وار. سوفره يه قويولان يئمەكلر:

۱- قارپىز- قويماق ۳- يئملى گؤى ۴- يوغورت ۵- پنىر ۶- خورما ۷- شکر- پنىر (همان مشكل گشا شيرنيسى) ۸- دولما ۹- بىر ايكي چئشيد ميوه (عموما موز يا آلما اولار)

بو سوفره نين قويماغى اؤزل شكيلده پيشيريلر. قويماغى پيشيرن خانيم سحر تئزدن دست ناماز آليب قويماغى پشیرمگه باشلار. بو قويماق اکثرا چدن قازاندا پيشيريلر. قويماغين کره سيني قازاندا اريدمگه بوراخيب، لازيمي قدر اونو الکده اله يندن سونرا کره يه آرتيريب، بىر آز قووورارلار. زعفرانى قندله كيچيک هونگده ازيب، اونا داغ سو آرتيراندان سونرا دمه قويارلار. اون کره يله قووورولان زامان اوجاين ايستيسى چوخ اولمامالى دير. اون قووورولاندان سونرا اونا زعفرانلا سويو آرتيريب قاريشيديرارلار. قويماق بىر آز برکييب خامى چيخديقدا قازانين اوستونه دمبوغ قويوب اونو دملەمگه بوراخارلار. قويماق پيشن حالدا قونشو يا اثوين قيزلارى سوفره نى آچماغا باشلارلار.

کسیلمیش قاریزلار، دولمالار، میوهلر، چؤرکلر و بوتون یئمکلری سوفره یه دوزوب، قوناقلارین یولونو گؤزلرلر.

بو سوفره نین قوناقلاری سئچیلیمشده اولاییلر، اؤرنک اوچون یئدی فاطمه آدلی قیز، یا یالنیز قیزلار، یا دا اولی قادینلار اولاییلر. قوناقلارین سئچیلیمه سی ندیز صاحبنه باغلیدیر. قوناقلار بیر آز اوتوراندان سونرا، قویماق ایستی _ ایستی پیالالارا چکیلیب، هر قوناغا بیر پیالا سونولار. قادینلارین بیر یی قویماغی پیشیرن قادین باشلار ناغیل تعریفله مگه و ناغیل قورتولما یینجا کیسه قویماغینی یئمز. ناغیلین هر بؤلومونه بیر صلوات عایدیر. ناغیلی سؤیله یین صلوات دئنده، هامی صلوات چئوریر. سوفره ده دئیلن ناغیل بئله دیر:

«بیری واریدی، بیری یوخودو، آلاهدان سورا هیچ کیم یوخدو. بیر یوخسول قیز واردی کی آناسی اولموشدو (صلوات). بو قیزین ننه لیگی بو قیزی چوخ اینجیدردی (صلوات). بیر گون قیز کوزه نی گؤتورب سو گئیرمگه چشمه یه گئدر (صلوات). قیز چشمه باشیندا اوچ قارا چرشابلی خانیم گؤرر (صلوات). خانیملار قیزی چاغیرارلار کی قیز گنده اونلارین یانینا (صلوات). قیز قبول ائله مه ییب دئیر «من گئتمه لیم ایشیم وار» (صلوات). چادیرالی خانیملار او قدر اصرار ائیلر کی قیز گئدر اونلارین یانینا (صلوات). قیز گؤرر خانیملار بیر قابلاما دولو قویماق اورتایا قویوبلار هر بیر یسی نین الینده بیر پیالا قویماق (صلوات). خانیملارین بیری بیر پیالا قویماق قیزین الینه وئدر (صلوات). قیز اؤز قارا طالعی نی اونلارا دانیشار (صلوات). خانیملار قیزا دئیرلر کی «ایندی کی بو قویماغی یییرسن نیت ائله، آلاهدان ایسته سنین آرزیلارینی یئرینه گئیرسن، بیر بالاجا قویماق سوفره سی آچاسان» (صلوات). قیز ائله اوردا عرض ائله ییر کی ننه لیک الیندن، یوخسولوقدان قورتولسون (صلوات). قویماغی یئیب قورتاریر، سورا خانیملاردان خدا حافظ لشیب قاییدیر، کوزه سین سویلا دولدوروب (صلوات).

اؤه قاییداندا بیر دولتلی اوغلان، قیزی گؤروب اونا عاشق اولور (صلوات). دولتلی اوغلان آناسیندان، باجیسیندان ایستیر بو قیزی تاپیب، ائلچیلیک ائله سینلر (صلوات). اوغلانین ننه _ باجیسی گئدیب، قیزی تاپیرلار، اما اوغلانا دئیرلر کی بو قیز سنه گؤره یوخسولدو (صلوات). هر نه قدر دئیرلر اوغلان راضی اولمور (صلوات). ننه _ باجی آخیردا گئدیب قیزدان ائلچیلیک ائله ییب توی توتورلار، قیز آنالیقدان قورتولوب، اؤز ائوینه گئدیر (صلوات). بیر گون اوغلان خورجونوندا ایک ی قارپیزلا ناھارا اؤه گلیر. ائله کی یئیشیر اؤه قیزدان سوروشار «ناھارا نه وار؟»، قیز او خانیملارین سوزونه گؤره قویماق پیشیر میشیدی، دئیر «قویماق». اوغلان دئیر «بو نمه دی؟» قیز ماجرانی دئیر. اوغلان

دلی به دڼوب بیر ټپیک اوجاغا وورور، قویماق آشیب، توکولور یثره (صلوات). قیز یاواش - یاواش آغلاماغا باشلایر (صلوات). قویماق یثر اوزونده قانا دڼونور (صلوات). جاوان کیشی ائودن چیخیر، خورجونو آتیر آتی نین بئلینه، گئدیر (صلوات). یولون یاریسیندا شاهین دارغلاری قاباغین آلیب دئییرلر «بیر کیشی وزیرین باشین کسب و ییز اونو آختارییق» (صلوات). دارغلار خورجونا باخیب گؤرورلر خورجوندا ایکی باش کیمی بیر زادلار وار. اوغلانی توتوب زیندانا سالیملار (صلوات). اوغلان بیر مدت زیندانا قالیر (صلوات). بیر گون یادینا دوشور کی نینه زیندانا دوشوب (صلوات). یادینا دوشور کی قویماق قابلاماسین آشیریب، قیزین اورگین سیندیریب (صلوات). قیزا خبر یوللاییر کی قویماق پیشیریب، اؤزویله زیندانا گتیرسین (صلوات). قیز او گون قویماغی پیشیریر (صلوات) او گون کی قیز قویماغی پیشیریر کیشی زینداندان چیخیر (صلوات). ناغیل قورتولاندان سورا قوناقلار قویماقلاری یئیرلر. بو سوفره ده اوچ شئی رعایت اولنمالیدیر. اوغلانلار بو قویماغی ییته ییلمزلر. اینانیرلار کی ارککلر بونو ییسهلر ایشلری دویون دوشر. قارپیزدا قویماقلا سوفره ده اولمالیدیر، ناغیل دا مطلق دئییلملیدیر. بو سوفره نین سونوندا خانیم فاطمه به صلوات چئوریلیر.

٤۔ ابن ملجم تو یو یَمکَلری

رمضانين ۲۷_ سينده ابن ملجمين اؤلوم گونونده تبريزده، بوللو ساري مساقلا كله_ پاچا پيشيريپ او باشند چاغى يثيرلر. او گون افطاردان سورا همسايا خانيملارى بير يثره بيغشيب، قوال چاليب شيريني پايلاييب، اوخويوب، اوينارلار.

۵۔ سبزی قووورما آذرشہردہ

آدرشهر (توفارقان) كيچىك، گوزل، اورومو گؤلونون ياخينليغىندا، اوزومله گىلاس باغلارلا بويالى بير شهردير. مؤمن اھالىسى، محرمين بيرينده بوتون محلەلرده سحر تئزدن مچىدلرە يىغىشارلار. هر كىمسە الينده بير پاى قوربانلىق اتى گتير، مسجدين چاىخانا سىندا سوغان دوغرانيلار. قادينلار بير گون قاباقدان آريديب، يودوقلارى ترەلرى مسجده گتيرلر. مسجدين خېطينده اوجاقلار قورولوب قازانلار آسىلار. بير—ايكى آشچى اوجاق باشىندا دورار. بير هفته قاباقدان محلە اھلى نين وئردىگى پوللارلا آلنمىش دوپولر اۋنجه دن آريدلانىب، ايسلاغا قويولور. دوغرانمىش قوربانلىق اتلرى قازنلار نين ايچىنە تۇكولر. اوچ—دۇرد نفر ده دويو قازنلار نين يئتيشر. محرمين اونونا قدر ھامى گنجه—گوندوز بوردا ايشلر. ناھارا سبزی قوورما حاضىرلاشار، دويولر سوزولوب دمە قويولار. محلە نين گنج اوغلانلارى دا پىشمىش غذانى قاپى—قاپى پايلايا رلار. ھانسى قاپىياجان يىشمك يئتيرسە پايالانار. محرمين اونونا قدر هر گون قوورما سبزی پىشربىل بوتون محلە اھلىنە پايالانار.

آيران آشي^۱

محرم پريزاد (سولدوزلو سورگون)

آيران آشي: او بير نوع دورو و ياقين بولماجين كامل لشميش آشدير كي، آيران، اون، نارين دوغرانيش آلتی نوع ترهوز: او جومله دن قازآياغي، گشينش، جعفري، اسپناق، شويود، ريحان (پازی يارپاغي)، دن _ دؤشدن: دويو، نوخود بعضا آجي بيير، ساريمساق، لازيم قدری دوزدان عمله گلير.

اونو حاضيرلاماغا اولده النيمش بوغدا اونونو تديريله آيراندا اريديرلر و بو ايش اوجاق اوستونده اولاييلر. سونرا اوجاين سنگين (وام) اودو اوستونده اؤنلو آيراني بولاي _ بولاي چؤمچه ايله قارشيديرا _ قارشيديرا آيريجا پيشميش دن _ دوش و ترهوزی تؤكرلر و گؤزونه بير يا ايكي يومورتا دا چاليب قارشيديرارلار. قاينارا گلينجه بو آشي بولماق گرک، چونکو بولامانسا آش چوروير و آم دن (کيفيتدن) دوشر. بو آشين گؤزليگي، تامي _ دادی بولاماسينداير.

لازيمينجه قايناياندا سونرا بو آشين، باشي ييغناقلي و شادليق توره دن اولار. (يعنی ائشيدن بيلين قونوم _ قونوشو، آش ايچمگه، پيشيريلن ائوه ييغشارلار، او دور كي دئيرلر: «آيران آشي نين باشي ييغناقلي اولار») سولدوزدا اولماز كي، بير ائوده بو آش پيشيريله، قونشولار چاغيريلماي و آش قازاني نين باشي آدامسيز، ييغناغسيز و دئييب _ گولمه سيز اولاي! بو آش آذربايجانين بعضي يئرلرينده او جمله دن (ماراغ، اردبيل، تبريز) ده «دووغا» آدلانير، سولدوزدا ياشايان قاراپاقلار ايچينده خصوصاً بير عادت _ عنعنه کيمي «آيران آشي» آدی ايله چوخ ايچمه لي، باش ييغناقلي و شادليق توره دن رسمي قيدا سايلار.

۱۸

۴۴- جی سانی
مرداد ۹۱

۱- چاپ اولماميش «حقيقتلر هئيبه سي» کتاييندان.

«بوستاناوا» نین «خشیندره» (Xəşindərə) کندینده قادرین گئیملری

توپلایان: کاظم عباسی

قایناق شخص: دانیال محمدی خشندرق (۱۳۳۶_ دا بو کندده دوغولموش، تبریزده (مکتبه گتمیش) و خشیندرده بؤیوموش، ساوادی دیپلم، تبریزده یاشاییر)
توپلاما یئری و زامانی: تبریز، ۱۳۹۰، آبان آیی

باش اؤرتو کلرینه گؤز یومساق، خشیندره کندینده قادرین گئیملری ایکی آیدین_ آشکار بؤلومدن اولوشماقدادیر: بئلدن یوخاری گئیملر، بئلدن آشاغی گئیملر. بئلدن یوخاری کؤینک «دون» دا دئیرلر و جلیققا گئییلیر. ان اوستدن گئییلن جلیققا قولسوز و قاباغی بوتونلوکله آچیق اولان بیر پالتار ایدی. اونون اوزونلوغو بئله کیمی چاتمیش، ۱۰ سانتی متر حدودوندا تومان (شلته)نین اوستونه دوشردی. جلیققا مخمل پارچادان تیکیلردی، آنجاق مخملین باهالی اولدوغونا گؤره کورگینه عینی رنگده آمما اوجوزلو پارچالاردان فیدالانیلاردی. جلیققانین اؤندن آچیق اولان ایکی بؤلومو بیر آرایا گلکسین دئی بؤلوملرین بیرینین قیراغیندان ایپ ائشیب، گؤزل شکیلده تیکردیلر، باشقا بؤلومون قیراغیندان ایسه ائشیلیمیش ایپلرین سایبجا تخته، یوخسا سوموک یونتالایب، تیکردیلر. بو یونتالانان تخته یا دا سوموکلره «آشیق» دئییلیر، آشیققلاری قارشیلارینداکی ایپلره کئچیرمکله جلیققا اؤنده باغلاناردی. جلیققالار اصلینده ایکی رنگده اولاردیلار؛ گنج قادینلار قیرمیزی، یاشیللار ایسه یاشیل رنگلی جلیققالار گئیردیلر.

«دون» یا دا «کؤینک» جلیققا آلتیندان گئییلن پالتار ایدی و آشاغی دا شلته نین (تومانین) آلتینا کئچیریلردی. قادرین دونلارینین یاخالاری، کیشی کؤینکلری کیمی،

دوز دورموش (آخوندى ياخا فورماسىندا) و تىكجە فرقلنن يىرى سىنەسىندە اولان چىنلرى ايدى. دون راحت گىيىلىپ، چىخارىلىسىن دىئە قاباغىندا، بويون بۇلومونده، كىچىك بىر چاپىق اولوب، ۳-۴ دويمە واسىطەسىلە باغلاناردى. دونون گن قوللارى اولاردى آنجاق آغىزلارى ساللاق دورماسىن دىئە آغىزلارىنا كىتىش سالىپ، يا دا پارچا تىكىردىلر. بو گىيىم «شال» آدىندا گوللو پارچادان حاضىرلاناردى. گىنج خانىملار دىن دونلارى عمومىتەلە قىرمىزى و سارى، بعضى زامانلار ايسە ياشىل ايدى، ياشلى خانىملار ايسە آچىق گۆى (ماوى) رنگلى دونلار گىيىلدىلر.

بىلدىن آشاغى گىيىملر اوستوندن «شلتە» («تومان» دا دىئىردىلر) گىيىلدى. بىلدىن چوخوروندا باغلانان شلتە ۳۰-۳۵ سانتىمتر اوزونلۇغوندا اولوب، دىزلىرىن اوستونده دوراردى. شلتەنىن اساس اۆزلىلىگى چىنلى اولدوغوندا ايدى. شلتە چىنلى اولسون دىئە ۵ متر حدودوندا اولان پارچانىن قىراغىندان اىينە ساپ ايله تىكىپ، بىلدىن اۆلچوسو قدر (بىر متر حدودوندا) چىن وئىمكلە كىچىلدردىلر. اىينە ساپ ايله تىكىپ، چىن وئىدىكىدىن سونرا بىلدە قالا بىلمىك اوچون تىكىلن بۇلوملىرىن آراسىندان «تومان باغى» آدىندا بىر اىپ كىچىلردىلر. شلتەنى «تافتا» آدىندا پارچادان الدە اندردىلر. كىند آدمىنىن اىنانچىنا گۆرە، ال دىيىلمەمىش يىنى تافتانى سودا ايسلادىپ، او سويو اىچمىك اۋسكورگىن درمانى ايدى. شلتەلىرى سادە ياشىل و بنفش رنگلى پارچالاردان حاضىرلايىپ، قوناقلىقلاردا گىيىلدىلر، آنجاق باھالى اولدوقلارنى گۆرە گوندىلىك ياشامدا گوللو چىت پارچالاردان الدە اندىلن شلتەلر گىيىلدى.

خىشىندە قادىنلارنى شلتەنىن آلتىندىن بىلدىن آياقلار كىمى اوزانان شالوار گىيىلدىلر. بو شالوارلارنى بىلدىنە و آياقلارنىن آلتىنا كىتىش سالىناردى. شالوارلار عمومىتەلە، پارىلدايان پارچالاردان الدە اندىلدىلر. گىنج قادىنلار قىرمىزى و سارى رنگدە، ياشىللار ايسە توتقون رنگلى شالوار گىيىلدىلر، آنجاق سونرالار، ياشدان آسىلى اولمايلاق، قارا رنگلى شالوارلار گىيىلدى.

باش اۋرتوكلىرىنە گلدىكەدە، خىشىندە كىندىن قادىنلارنىن باش اۋرتوگو ايكى حىصەدن اولوشماقتا ايدى: يايلىق (گىنجلر «چىرقد» دىئىمىش) و چالما. يايلىق باشا سالىناندان سونرا چىيىنلرە كىمى توتوب، ايكى اوجو سىنە اوستونە ساللانىاردى. بو

ساللانان اوجلار ياشماق توتماق ايسته بنده، آغيزين قاباغينا چكىلردى. يايلىقلار ساده كتان (پامبيق) پارچالاردان الدە انديلميش، گنجلرين كى آغ و آچىق رنگلرده، ياشلىلارين كى ايسە توخ قەوہاى رنگدە اولاردى. يايلىق باشدا دورسون دئە باشقا بير پارچانى آلنين و باشين دالى طرفيندن ساريياراق، يايلىغين اوستوندن باغلاياردىلار. بو سارينان پارچانين آدى چالمادى. چالمانى باغلاماق اوچون، اونون اورتاسينى آلنين اوستونە قويياراق، اوجلاريني باشين داليسيندا دويونلە يرديلر، دويونلرين اوجو ايسە ساللاق قالماسين دئە چالمانين آتينا كئچيريلردى. چالما اوچون ايپك پارچالاردان فايدالانىلاردى. گنجلرين چالماسى قيرميز و ياشيل، ياشلىلارين كى ايسە قارا رنگدە اولارميش.

گلين پالتارينا گلديکده، گئيملر عينيدير، آنجاق اونلارى قيرميزى رنگدە الدە اندرديلر. گلنلرين باش اورتوکلرى اوچون ده ان_بويو ايکى متره چاتان ساچاقلى ايپك پارچا ايشلنردى. بو باش اورتوگونه «بوخارا شالى» (şalı Buxara) دئيردیلر. قيرميز و سارى رنگلرده اولان بوخارا شالى اوستوندن ايسە گلنinin باشى و اوزونو توتان آغ تور پارچا سالىناردى.

نمونه های فولکلور سلماس

اصطلاحات اوقات ساعت شبانه روز

علی اصغر غفوری نیا aliasgar.gafuri@yahoo.com

لازم به ذکر است که این عبارات اصطلاحاتی هستند که قبل از اختراع ساعت (به معنی امروز) بین مردم معمول بوده و در محاورات به کار می بردند. زمان آن ها تقریبی است. از این رو بهتر است در این مورد فقط اصطلاحات در نظر گرفته شود و از ذکر ساعت صرف نظر شود زیرا بیان ساعت دقیق به صورت زیر خالی از خطا نیست و از طرفی وقت و ساعت در فصول زمستان و تابستان هم فرق می کند. در متن حاضر ساعات مربوط به فصل زمستان مد نظر بوده اند.

دان یثری سوکولنده: ساعت ۴ صبح که هوا هنوز تاریک است و ستارگان در آسمان هستند و اثری از روشنایی نیست اما زمان به طرف پایان شب و سپیده ی سحر می رود که آنرا صبح کاذب هم گویند (که در ترکی باب نیست یا اگر هست من نشنیده ام) اما هوا نسبتاً روشن می شود، «که به دلایل علمی گویا از فلق های قطبی - قطب شمال باشد». کاروان های قدیم در سفر خود وقتی این روشنایی نسبی را در فضا می دیدند فکر می کردند سحر نزدیک شده است و کاروان سالار بار کاروان را می بست و به راه می افتاد. در حالی که تا صبح صادق فاصله دارد و ممکن بود اغلب گرفتار دزدها و راهزنان شوند.^۱

خوروزون اول بانی: ساعت ۴:۳۰، خروس بانگ می زند ولی هنوز تاریک است و خبری از روشنایی نیست (شاید مربوط به صبح کاذب باشد).

شفق آتاند: ساعت ۶ صبح، فقط در افق شرق نوری پدیدار می شود.

خوروزون سون بانی: ساعت ۵، این بار خروس به درستی آغاز شفق را اعلام می کند. صبح صادق است و اندکی بعد هوا روشن خواهد شد. نماز گزاران برای ادای فریضه بیدار می شوند.

شفق آتار - آتماز: ساعت ۵ یا ۵:۳۰ صبح

شفق سوکولنده: ساعت ۵ یا ۵:۳۰ صبح

دان اولدوزو چیخاندا: طلوع این ستاره نشان این است که شب رو به پایان است^۲، ولی هوا روشن نشده.

اوباشدان چاغی: ساعت ۶، شب پایان یافته، اما هنوز هم تاریک است.

سحر اذانی دیبلنده: حدود ۶ صبح، هر وقت شرعی برای ادای نماز صبح.
 سحر تنزدن: ۶ صبح، اول صبح که دارد هوا روشن می شود.
 هاوا ایشیقلا نندا: ساعت ۷، هوا کاملاً روشن شده است.
 صوبحه یاخین: ۶:۳۰، هوای تاریک روشن (گرگ و میش) که در ترکی به آن «آلا توران» می توان گفت.

سحر چاغی: حدود ساعت ۷.
 گون چیخاندا: ساعت ۷:۳۰، آفتاب سر زده است.
 گون چیتدیپاندا (چیر تلیاندا): ۷:۳۰، فقط یک قسمت خورشید از افق پدیدار شده است.

گون چیخار_ چیخماز: حدود ساعت ۷.
 گون چیخاننان سورا: حدود ساعت ۸، آفتاب از افق بالا آمده است.
 گون یاییلاندا: ساعت ۹، آفتاب تازه پهن شده و سایه ها بلند است.
 نشتاولیخ چاغی: حدود ۱۰:۳۰، بین ظهر و صبح که کارگران نیمه چاشت و چای می خورند.

ناهار اوستی: حدود ۱۲:۳۰، نزدیک ظهر و وقت ناهار.
 ناهارا یوویخ: ساعت ۱۳، آماده شدن برای خوردن ناهار.
 ناهار باشی: ۱۳:۳۰، هنگام خوردن ناهار.
 ناهاردان سورا: ۱۴:۳۰، اندکی بعد از صرف ناهار.
 ایکیندی باشی: حدود ۱۵:۳۰، یک یا دو ساعت بعد از ناهار که ممکن است کارگران یا کشاورزان در صحرا نفسی راحت کنند و چایی بخورند.

ایکیندیدن سورا: ۱۶:۳۰ به بعد.

آخشاما یاخین: حدود ساعت ۱۷.

آخشام اوستو: حدود ساعت ۱۷.

گون باتانا یاخین: حدود ساعت ۱۸.

گون باتان چاغی: حدود ساعت ۱۸.

گون باتار_ باتماز: ساعت ۱۹.

مغرب قاویشاندا: حدود ساعت ۱۹ یا ۱۹:۳۰.

ایلیک آخشام: حدود ساعت ۱۸-۱۷.

ازل آخشام: حدود ساعت ۱۸-۱۸:۳۰.

گونون یورقون و خدی (وقتی): ساعت ۱۹.

گون باتاندا: زمان غروب خورشید.

مغرب دوشنده: آفتاب رو به افول می رود و دمدمه های غروب است. سایه ها درازتر شده اند.

قاش قره لنده: ساعت ۱۹:۳۰.

اوخ قراوول دان دوشنده: ساعت ۱۹:۳۰، چشم هدف را دقیقاً تشخیص نمی‌دهد و رو به تاریکی است.

شام ییبلنده: ساعت ۲۰:۳۰.

قوناق گلن زامان: پس از ساعت ۲۰:۳۰.

گئجه چاغی: حدود ساعت ۲۲ که تاریک شده است.

ائل یاتان زمان: ساعت ۲۳:۳۰، چراغ‌ها خاموش شده و مردم خفته‌اند.

ائل یاتاندا: عبارت از همان ساعت ۱۲ و نیمه شب است.

ائل یاتاننان سورا: ساعت ۱ یا ۱/۵ و بعد از نیمه شب را می‌گفتند.

آی چیخاندا: بر اساس ماههای عربی به کار می‌رفت و بسته به فصول مختلف سال، فرق می‌کرد.

این اصطلاحات را کارگران و کشاورزان در فصل تابستان به ویژه در زمان آبیاری شبانه و شبکاری مورد استفاده قرار می‌دادند.

آی باتاننان سورا^۴: همچون اصطلاح پیش گفته به کاربرد تقویم قمری مربوط می‌شود. کشاورزان

این اصطلاح را در زمان خرمن به کار می‌بردند. با توجه به این که گردش ماه در فصول مختلف فرق میکند بنابراین نمی‌توان ساعات معینی را برای آن طرح نمود.

گئجه یاریسی: ساعت ۲۴، نیمه شب.

گئجه یاریسینان سورا: ۱:۳۰ صبح.

گئجه نین لاپ قرانیغیندا: ۳:۳۰ صبح.

دان اولدوزو چیخاندا: ستاره‌ای که قدیمی‌ها می‌شناختند، گویا ستاره روشن

صبحگاهی است.

کاروان قیرن^۵ چیخاندا: یک ستاره دیگر صبحگاهی که قدیمی‌ها می‌شناختند.

اتک یازیلار:

۱_ این مطلب را در سالهای ۱۳۴۰ در مسجد ملی سلماس از منبر مرحوم «میرزا باقر آغا

سلماسی»، روحانی مسجد شنیده‌ام

۲_ یک ستاره معروف صبحگاهی است ولی من زمان طلوع و غروب آن را نمی‌دانم و دقیقاً

موقعیت آن را در آسمان نمی‌شناسم.

۳_ هوا یا فضا نه تاریک و نه روشن است.

۴_ در قدیم برای نشان‌بازی نامزدها که دور از چشم پدر و مادر، در اختفا صورت می‌گرفت

گفته می‌شد. تصنیفی هم به ترکی داریم.

۵_ نام ستاره‌ای است که من زمان طلوع و غروب و نیز موقعیت آن را در آسمان نمی‌دانم، اما

از زبان همه و حتی پدرم شنیده‌ام

صبر ائله صبير داشى، ياندى اورگيمين باشى

توپلايان: نىگار خياوى

سؤيله يتن: فيضه دهقانى، هدايت قيزى، آناسينين آدى زليخا، دوغوم: ۱۳۰۱، خييوودا (بوگونكو مشكين شهرده ياشاير) دوغوموش. چاپارا محله سى، شيخلار طايفاسى.

ساوادی: اوخو۔ يازيسيز

رسام: ائلناز خدادادى

دده نين ننه نين بى تڪ قيزى واريدى. بى قيزين قولاغينا بى سس گلردى كى
_ آى قيز وای قيز حثيف بى اؤليه قسمت اولاجاسان.

دده ننه يولداشدارين زادين ييغاردى كى بينين باشين قال انلئون كى بى سؤز
بينين يادينان چيخسين. آمبا بى سؤز بينين قولاغينا ائله گلردى. بلى بى قيزى دده
ننه گؤتدى آپاردى آيرى مملكته كى بى سؤز بى قيزين يادينان چيخسين. بلى بى
قيزى گؤتديلر گئتديلر آلاهى مملكته بياباندا قاباغلارينا بى باغلى قاپى چيخدى.
دده ايتله دى آچيلمادى. ننه ايتله دى آچيلمادى. قيز ايتله جگين قاپى آچيلدى، قيز
كى گيردى ايچرى قاپى باغلاندى. قيز او اوزدن دده ننه بى اوزدن نه قدر ائله ديلر
قاپى آچيلمادى كى آچيلمادى. دده ننه او طرفده آغليا-آغليا قالدى قيز بى طرفده.
آخيردا دده ننه آغليا-آغليا قيديب گئتديلر. قيز گلدى گزدى گؤردى بلى بيدنه

جاوان اوغلاندى اؤليب بدننى تنى اينه
سانجاغدى. گؤردى قوران قوييلار بينين
سينه سینه كى هر كس بى قورانى اوخيسا
بى اينه نى چحسه بى اوغلان يوخيدان
آيىلاجاغ.

بى قيز قيخ گون قورانى اوخيدى
چحدى اينه نى، اوخيدى چحدى
اينه نى. قيخ گونه بى گون قالميش بى
قيز گؤردى قاپيدان كاريوان كنچير.
چيخدى قاپيا گؤردى كاريوانين ايچينده
بت هثيت بى قيز گتدير بلى بينى آلدى،

ساتين آلدی. گتدی بی قیزی همین باشینان کنچنری اونا ناغیل ائله دی کی قیخ گوندی من بی جنازه نین اوستینده قوران اوخییب اینه چکیرم. بی قیز دندی کی ایندی من گنڈیرم باشیمی جانیمی بی یاخالیام سن اوتی منیم عوضیمده بی اینه لری بینین بدنندن چک. قیز کی گتدی کنیز اوتدی بینین باشینن اوسته اینه چمگه. آخرین اینه نی کی چحدی اوغلان آییلدی. آییلدی قولین سالدی قیزین بوینا. قیز باشدئییب او بیری قیزین دندیلرین اؤز آدینا بینا ناغیل ائله دی کی بئله اولدی هئله اولدی ایندی من قیخ گوندی سنون باشیون اوستینده قوران اوخییب اینه چکیرم. ایندی او قیز دا منیم کنیزیمدی گنڈیب جانین یوماغا. قیز گلدی گوردی بلی اوغلان آییلیب کنیزنن عیسی عیشر تده دی. بی اولدی اؤزی کنیز بیلارا. بی زامانان سورا بی اوغلان بازارا آیین۔ اویون آلماغا ایستیر گنده. گلیر بی قیزا دئییر کنیز سن نه ایستینسن دئ سنه ده آلیم. قیز دئییر من هئشزاد ایسدمیرم. آخر چوخ اوغلان مژبور ائلیینن سورا قیز دئییر منه بیدنه صبر داشی آل. اوغلان گلیر بازار ریغ ائلیینن سورا تو کانچیا دئییر بیدنه ده منه صبر داشی وئر. تو کانچی دئییر صبر داشین نئیتینسن؟ اوغلان دئییر بی نفره ایستیرم. تو کانچی دئییر خطر ریدی آماندی هر کسه آلسون گود اونی. گتدی قیزا وئردی. قیز آپاردی بی دالدا یئرده باشینان کنچنری صبر داشینا دیه. بلی قیز دندی:

— صبر ائله صبر داشی یاندی اور گیمین باشی من بئله بی دده ننه قیز ییدیم قولاغیما بی سس گنڈدی کی آی قیز وای قیز حئیف سنه بی اؤلیه قیسمت اولاجاسان.

بلی هامیسین باشدادی صبر داشینا ناغیل ائله دی. کلمه باشی دا دئییر:

— صبر ائله صبر داشی یاندی اور گیمین باشی.

قیز دئییر، دئییر تا گلیر یئتیشیر همین کنیزی چیخیب کاریوانان آلماسین دا دئییر. اوغلان دا دوریب دالدا قولاغ آسیر. قیزین ناغیلی کی آخریا چاتاندا داش آز قالیر پاتدییا اوغلان بارماغین دیشدیر دئییر:

— بای منی دیریلدن بی قیزدی دیک آتیلیب قیزی صبر داشینین قاباغیندان چالیب، گؤتیریر گلیب کنیزی سالییر چؤله بی قیزنان توی ائلیر.

تاققولو و شاققولو ناغیلی

هاوار عبادی (حاجعلیلو)
سویله‌نین: دولت علی احمدزاده حاج علیلو ۵۲ یاشیندا، ساوادیسز
توپلاما زمانی: یاز _ ۱۳۹۰
(بو ناغیل حاجعلیلو ائلی نین آغزیلا یازیلیب)

بیری وار ایدی بیری یوخویدو بیر تاققولو وارایدی بیر شاققولو. شاققولو،
تاققولونون دایسیسی‌یدی. بیر گون باجی اوغلو دایا دئییر کی:
_ دای گئدک بیر آز مال قازاناخ، چۆرک قازاناخ هاواغا کیمی ائله اوتوراجاغیخ
بو کتده اونون- بونون الینه باخاجاغیخ.

دای دئییر:
_ باجی اوغولو گئدک ده من نه دئییرم.
بولار دور دولار ایکی دنه ائشش، ایکی دنه ده چووال، بیر دست یورغان دؤش، بیر
ده بالا چادیر گۆتوروب یولا دوشدولر. گئتدیلر، گئتدیلر آزار گئتدیلر، چوخ گئتدیلر
یئیشدیلر بیر کتده. کئندین قیراغیندا چادیر قوردولار. تاققولو دئییر:
- دای سن قالا جاخسان چادیردا من گئنده جم سنه چۆرچ تاپام.
دای دئییر: گئت تاپ دا بالا.

باجی اوغلو گئدیر بیر خرمن یئرینین قیراغیندا گیزده‌نیر تازا اوتوموشدو اوندا
گۆرور بیر قیزینان بیر اوغلان چۆرحدن، میوه‌دن گۆتورب گلیلر خرمن یئرینه. قیر
اوغلاننان سوروشور:

_ سن منی هاردا ییه‌ندین؟

دئییر: من سنی کدخدانین اوغلونون تویندا. دئییر سن آلاسه دو اوجور بیر سیندیر
گۆروم بی. قیز دورور بی بئله‌سی سیندیریر، بی ائله‌سی سیندیریر. قشح بی بیر جیدیپ
یثره اوتورور. اوغلان قیزا دئییر:

_ سن منی هارادا ییه‌ندین؟

دئییر: سن ها دسته‌نین باشیندا شاخسی گئدیردین، ایاغیوین بیرین بیردا قویوب،
بیرین ده اوردا قویوب هوپیلیردین اوردا بیه‌ندیم.

دئییر: سن آلاسه دور ایایا اوجور بیر شاخسی گئت گۆروم.
اوغلان دورور دئییر: شاخسی. تاققولو گیزلندیگی یئردن دئییر «واخسی»

واخسئی دیه‌نده بولار گؤروللر وای دده، وای نه‌نه بولاری گودوللر. قورخولاریندان قاجیللار. قاچاندا نمنه ائودن گتیمیشدیلر. تۆکولول قالیر. تاققولو تۆکولوب قالانلاری ییغیب گئدیر دایسینا.

- دایبی بولاری یئی گئنه گئدیم گتیرم.

تاققولو آز گئدیر چوخ گئدیر کنده بیر آز قالیرمیش گورور بیر قوجا کیشی وړ - وسایل چاتیب بیر ائششگه بودو گلیر.

دئیر: عمی یو کون نمنه‌دی؟

دئیر: دده منیم یو کوم دوشاب.

دئیر: باخا ییلمم دوشابین تامینا.

دئیر: باخ دا.

هیزه‌نین (هیزه: ساری یاغ یا دا کره ساخلاماق اوچون کئچی دریسندن تیکلمیش توربا) بیرنین آغزین آچیر بیر بارماخ ویریب یالاییر.

دئیر: او بیریسینه ده باخیم.

یازیق بو هیزه‌نین آغزین ییغیر بیر الینه گئچدیر، او بیرسین ده آغزین آچیر. ائله کی آغزین آچاندا بی بارماخ دا اوندان ویریر. بیرین ده ییغیر بو الینه.

دئیر: قارداش بیرین سن توت بیرین ده من باغلیم.

دئیر: باغلیا باغیخدا. هله سن نن ایشیم وار عمی. گئیر کیشی‌نین بؤیرونه دالدا کیشی‌نین شالوار باغیسین آچیر شالواردان شاپیندا دوشدو یثره. گک... قالیر آچیق. یازیخ کیشی گورور او تورسه دوشابلار گئده جک بیر ایش گورمیر تاققولو بیر آز دا دوشاب گؤتوروب اکیلیر. دوشابچی دا دوشابلاری نه کؤکونن باغلایر، بیرین دیشی‌نین توتدور، بیرین الین، آنجاق باغلایر. بونون ائوین سوروشموشدو کندین هاراسیندادی. گئدیر قاپینی دؤیور. آرواد گلیر قاپینی آچیر.

سوروشور: «خانیم دوشابچی‌نین قاپیسی بورادی».

دئیر: بلی.

دئیر: دوشابچی منه دئدی گئت بیزه من ده گلیرم. بو گئچیر ایچری. یازیق آرواد بونا آخشاماجان دوزگون قوللوق ائلیر. آخشام گون باتیر آرواد گورور دوشابچی گلکه‌دی.

دئیر: قارداش دوشابچی گلکه‌دی قادان آلیم من بیر آرواد خایلاغی من نیسه سن نن تح قالیم سن دو گئت خانلارین، بیلرین. ائوینده قال.

دئیر: یوخ منه دوشابچی دئییب بیزه قال بیر یثره گئتمه گینن بیزیم ائو هر یئردن ایستیدی. دئیر: بیزیم ائو بویون هر یئردن سویوخدو.

دئیر: یوخ ائله من بویون بوردا قالا جام.

دئیر: بس بوردا قالا جاسان قوی من سنه بیر سۆز دئیم.

دئیر: دی!

دئیر: سنین بدنیوین بیتى اولار. کیری اولار. گل بو کوزه ده سویو چیخ گینان قاپیدا یویون گل یات. تاققولو پالتارارین دا ایچریده چیخاردیر. چیخیر قاپیدا یویونا آرواد چکیر قاپینی اؤرتور. بو سودان بیر آز باشینا تۇحموشدو سویوخ ووردو تیر-تیر تیرهدیر. «اڤه ئئینییم، نئجه ائلییم من لوت-موت هایانا گئدیم» دئیردی گؤرور بیر یثردن بوخار چیخیر. قاباغا گئچیر گؤرور تووله ددی گامیش باغلییلار. باجادان ساللانیر. بیر آز ایستی وورور هللنیر. باجادان شاپیلتینان دوشور آشاغا، گامیش آخوردان سامان یئیردی قیچی گئچیر گامیشین بونوزونا. اوفولدویا- اوفولدویا دوشور آخیردا یاتیر. گئجه نین بیر زامانی ارباب نؤکره دئیر: بالا دور گئت ماللارین یئمینه باخ. بولار تولیه گلیلر گؤرولر آخیردا یئم زات یوخدو، مالین دا یثری یاشدی.

ارباب دئیر: گئده کۆپی اوغلو من سنه پول وئریرم. به ماللارین یئمی نیه یوخدو، یثری یاشدی.

نؤکر دئیر: کۆپی اوغلو اؤزونسن. ارباب نؤکر یاخلاشلار. نوکر اربابی گؤتورور قویور آخورا. اربابین نؤکره گوجو چاتمیردی، تاققولو گؤرور کی سن اؤلمیه سن واختیدی کی اربابا کؤمچ چیخسین. آخوردان چیخیر نؤکرین قولاغی نین دیبندن بیرین قویور. نؤکر یاتیر یثره. اربابینان ایکسی دؤیوب نؤکری باسیللار مال پوخونا. ارباب بوندان سوروشور:

— آی چیلپاخ سنین باشیوا دولانیم سن هاردان چیخدین گلمه سئیدین منی نؤکر اؤلدورجگیدی. سنی آلا هاردان یئئیردی؟

دئیر: دوزون آختارسان من دوشابچی گیله قوناغ ایدیم. دوشابچی اؤزو دئدی گئت قال بیزده. ناهاری دا شامی دا اوردا یئمیشم، گئجه اولاندا آرواد دئدی: گئت قاپیدا یویون. سویونوب چیخدیم یویونام قاپینی اؤرتدو قالدیم ائشیحه. اودوکی گلیب قالمیشام بوردا. گئدیب دوشابچی نین قاپیسین دؤیدولر خانیم گلیر قاپینی آچیر. دئیر: کۆپه یین قیزی آدام قوناغی ائشیکه اؤتورر؟ دئیر: قوربان ساغ اولسون باغیشلا دا.

ائله قاپی آچیلماخ هامان تاققولو گورولتوینان گئچیر ایچری. ارباب قاپینی اؤرتور قویور چیخیر گئدیر. سحره جن یاتیلار بوردا صبحانه نی یئیب ایسته ییر ائشیکه چیخا گؤرور اینلتی سسی گلیر. گؤرور دوشابچیدی. دوشابچی تاققولونو گؤرچ قیشقیریر «آرواد کوپگین قیزی اونو توت. او منیم دده می یاندیریب»

دئیر: ائله منیم ده دده می یاندیریب. تاققولو قاجیب قاپیسی آچیق بیر ائوه تپیلیر گؤرور ائوین آروادی چوخلو یاغلی کوکه یاپیدى.

دئیر: حاجی خانیم اوندان بیر پارچا دا وئر من یئیم دا.

دئیر: داداش بوردا فتیر احمیبیلر کی سنه.

دئیر: سن آلاسه هیچ اولماسا بیر دنه.

دئیر: بیر تیکه ده وئر مرم. ائله بو هایل - قایل دا گؤرور ائشیلده کیشی جوتدن گلیر خشی ده قویوب اؤکوزلرین بونونا قاپیدان گیریر ایچری.

سوروشور: آرواد نه خبردی؟

تاققولو آروادی قاباخلایب دئیر: قارداش واللاه بیر نفردن بیر آز اون آلمیشدیم، یاغ آلمیشدیم، سود آلمیشدیم خمیر ائله میشدیم بو منه فتیر پیشیریب ایندی دئیر: من ایکسین گؤتوروم. دئیرم هیچ اولماسا بیرین گؤتور گونن. بیز چوخلوغوغ.

دئیر: آرواد قلط ائلییر ییغ داغار جیغینا بیز نه واخت اؤز گه دن کیرایه آلمیشیخ. یازیق آرواد دورور نمه کوکه واردی ییغیر بونون داغار جیغینا. تاققولو آپاریر ییغیر دای سی نین قاباغینا دئیر: دای یئگینن گلیم.

تاققولو قایدیر گلیر گؤرور بیر ائودن حالوا ایسی گلیر گئچیب یاواشجا قاپیدان باخیر. گؤرور بیر آرواد حالوا چالیر، تاققولونون گؤزو ساتاشیر اوتاغین تاخچسیندا اولان قارپیزینان فتیره. قاپیدان ایچری گیریر. بیر نفر تندیرین قیراغیندا اوزانمیشدی باشی نین آلتیندا یاسدیغی بونو گؤرچک آرواد اونون اوستونه بیر کیلیم سالی. بو هایل - قایلدا گؤردو ائو ییه سی ائشیلدن جوت احمدلار گلیر. سالملاشیب «من قوناغام» دئیر. ائو ییه سی ده بونو عزیزله ییب اوتدولار بیر آز اویان بویاندان دانیشدیلار. سورا کیشی دئیر: آرواد ناهار گتیر قوناغیمیز وار آخی.

تاققولو دئیر: هله منه ناهار احتیاج دی. منیم بویون باشیما بیر قضا گلیب، قوی سن آلاسه قضای ناغل ائلیسم اوندان سورا ناهار یییر یخ.

دئیر: دئی.

دئیر: سن اؤله سن یولونان گلیردیم یولدا گؤردوم بیر دانا ایلان یاتیددی بو لامذین مالی منه ائله گؤزون قیزاردیب کی تاخچاداکی حالوا کیمی.

دئیر: آرواد حالوادا وار؟ دئیر: وار.

سن اؤله سن ایسته دیم کی بونا یاخین گئدم ال ائله دیم داشا، الیمه بیر داش گلدی تاخچاداکی قارپیز یئکه لیحده.

دئیر: آرواد قارپیزدا وار؟

- هه وار

دئیر: سن اؤله سن ایسته دیم کی من بونو وورام بو ائله کلفچه لندی تاخچاداکی فتیر کیمی دئیر: آرواد فتیرده وار؟

دئیر: هه

دئیر: دای ائله جانیمی ییغیدیم دیشیمه بونا ائله بیر ائندیردیم کی کیلیمین آراسیندا

اوازنان كيمى. دئير: آرواد كيليمين آراسيندا اوزنان نمەدى.

دئير: دو باخ گۇر نمەدى. گۇرور بىر قرە يئكە كيشىدى. ائو يىهسى ويرىر. بو اويناش ويرىر بولار ساواشا _ ساواشا گىتدىلر تۇليە. هاى اورا گىتندە تاققولو دورور نمە وار ايدى يىغير داغارچيغينا. آپارىب تۇكور دايىسى نين قاباغينا دئير: دايى يئى.

بولار يئىللر، ايچىللر كئف ائىللىلر.

تاققولو دئير: دايى گىدك گۇرك بويون شەردە قوناغ اولايىللىك بىر ائو اولايىستى سويو اولاي، حمامى اولاي اوردا بىر كئف ائىللىك.

دئير: گىدح دا. بولار گىتدىلر بىر ائو قوناغ اولوللار. اوتورللار بوردا يئىللر، ايچىللر. باخىللار گۇروللر سن اؤلمىيەسن بوردا نئجە بىر قازان آسلىب كى داغ يارپىزىندان زاتدان سالىلار كى آشين ايچىندە ترەلر اوينويور. قوناغلار بو آشدان وئرمەدىلر. قوناغلار نىن دا بو آشدا طاماحى قالير. بولار ياتىللار، تاققولو گۇزونون آلتىنيان باخىردى گۇرور بولار آشى آپارىب قويدولار تنديرە. هامى كى ياتير تاققولو دورور تنديرىن آغزىن آچىب دويونجان ايچير.

آشى ايچير قوتارىر. تاققولو گۇرور سن اؤلمىيەسن سوسوزدان اؤلور دورور بىر يئكە كوزە وار ايدى باشين سوخدو دويونجان ايچير. ايستە بىر باشين چكسىن گۇرور باشى كوزدن چىخمىر.

دئير: نىنىم آلاە او دووارا بو دووارا ويرىر كوزە سىنير باشى قالير كوزە نىن بوغازىندا. بى يول ايلان ووران ياتير بو ياتا بىلمىر. دئير: همى آشى ايشمىش _ همى كوزە نى سىندىر مىشام. همى كوزە نىن بوغازى قالب بونومدا گىتە بونومدا قالماسايدى بونوما آلمازديم. دىردىم هئش منىم خبرىم يوخدو. چون كوزە نىن بوينو منىم بونومدادى. دىيە جحلر ائە آشى دا سن ايچىسن. او باشدان دايىسنا دئير. دايى دور اياغا. آلاە ائويوى يىخسىن ايمە ايش وئرمىش.

دئير: نە ايشى؟

دئير: بوجور دو قاچاخ. دوروللار چىخىللار گىتدىلر. ائو آدمالارى سحر دوروللار گىتدىلر آشى يەلر گۇرورلر آش يوخدو «آشى كىم ايچىب؟» قاينە قالخاندا گۇرور تومانى دولوبدى

دئير: آلاە ائويوى يىخسىن تىر.... اؤزومو باتير مىشام. دئىللر: ائە بىر قازان آشى بىز دە ايشە يىدىح تىر.... اؤزومو باتير دارىخ. قازاندا آش قالمايىب. بو آند _ آمان ايچىر بابا واللاە منىم خبرىم يوخدو دئىرلر: اودو باغ او قدر يىبىسن كى شالوارىن دا دولوب. ايستە يىللر آروادى يوسونلار «سو گىتىر» گۇرورلر سو يوخدو. او را سو، بورا سو، گۇرورلر كوزە نى دە سىندىرىب، بولار ساواشىللار بىر _ بىر يەنە كۇتك قالمىر

ویریرلار.

سيزه كيمدن خبر وئريم تاققولودان. تاققولو دايسينان اوردان چيخب آيري بير چؤلده چادير قورورلار.

تاققولو دئیر: دایی اولمادی

دای دئیر: باجی او غلونیہ اولمادی؟

دئیر: دایی یاخچی مال قازانا بیلمه دیک یاخچی پول چیخاردا بیلمه دیک.

دئیر: چوخ قازانمیشیخ دا ائوین ییخیلسین کوکه گتیر میشیخ، هر شی گتیر میشیخ.

دئییر: بوندان مال اولماز.

تاققولو ائودن ییغدیغی یشمکلری بوشقابلارا ییغیر؛ بیرینه دوپو، بیرینه ات، بیرینه ده فیتیر قویور. آپاریب بولاری یولون قیراغیندا یتره قویلایر.

دئیر: دایى بئله اولماز گرك چۇر قازاناخ. الینه بى باشى یشكه چوماغ آلیر دورور گدیگین باشیندا. ینددی حرامیلر وارایدی ماحالی چالیب چاپیردیلار. بولار گلیب اوردان گنچنده گۇرورلر الی آغاشلی بیر نفر دوروب گدیگین باشیندا.

بیری تاققولودان سوروشدو: قارداش نییه دوروبسان بوردا؟

دئیر: واللہ بوردا دورموشام جاماعاتا چؤرح وئرم.

دئیر: ایندی بیز آجیخ بیزه چۆرح وئر گۆرح. تاققولو چوماغی یئمحلری قویلا دیغی

یثرہ ویریر « حضرت سلیمان عشقینہ فیر چیخسین » بیر بوشقاب فیر چیخیر. بولار یئیللر. دئییللر: آعاجین گوجونه باخ!

بیر ده چوماغی ویریر ایکی بوشقاب دو یو چیخیر.

دئییلر: قارداش سنین بو چوماغین نه چوماغیدی؟

دئیر: منیم چوماغیم حضرت سلیمان چوماغیدی، هر یترده یتره ویرسان چورچ چیخار. حرامیلر بیرى ـ بیرینه دئیر: آغا بیز چورچ داليسينجا ییخ دا گلین ائله بو چوماغی آلاخ، آپاراخ هر یترده گؤیولوموز ایسته دی اوردا یاشیباخ دا. هر نمنه دئیسین چخیخدا چوماغی نان. حرامیلر راضیلاشیلار، نقدر قفله _ قاتیرلاریندا قیزیل، گوموش وارایدی داش _ قاش وارایدی آت، انششحرلی وارایدی وئریب، چوماغی آللیلار. یولا دوشوب گئدیلر. بی قدر گئندنن سورا بولارین آغ ساققالی دئیر: آی اوغلان من آرمیشام چوماغی ویر فئیر چیخسین. چوماغ «حضرت سلیمان عشقینه» یتره ویریللار. فئیر چیخمیر هئچ چوماخ دا اوژ طرفدن سینیر. او بیرسی دئیر: سن باشارمادین وئر منه.

آلیر «چوماغیم جان قارا کۆسۆ بی بو کوم دویو» دویو چیخمیر هئچ چوماخدان بیر آزدا سینیر. او بیر یسی دئیر: سن باشارمادین وئر منه. چوماغی یشره وورور چوماخ یاریدان سینیر. بولار دئیر: بو گئندهنین بیز آغاجیندا سیندیردخ، قایدیب بو وسایلاریمیزی بوندان نه جور آلاخ. بولارین بیر ی دئیر: ددهسین یاندیررام. بولار قایدیلار گلیب

تاققولونان داييسين تاپيللار. پولارين قيزيللارين ايسته ييللر. آخشام اولدوغونا تاققولو دئير: آغا صاباح گئدح قاضي يانينا قانون نه دئسه سيز ده دورون، من ده دوروم. يوخو واخدى اولور تاققولو چاديردا بولارا يئر ساليير دئير: آغا بوردا ياتين اما سيزدن ايستيريم هئش كس يئرینه ايشه مه سين منيم يورغان دؤشگيم يوخدو، بولاري دا خانلارين، بيلرين ائويندن آلميشام. هر كس يئرینه ايشه سه جرمه سي بو يورغان دؤشگين مين قاتيدى ها باخ سيزه دئيرم.

بولار دئير: نيه بيز سفح اينديه كيمي بيز نه واخ يئريميزه ايشه ميشيك. حراميلر يئرلرينه گيريب ياتيللار بوياندا تاققولو چاديردان چيخيب بير خيردا قودوغو وارايدى قودوغو كسيب سويور. گتيريب بولارين بيرينين آلتينا حوررا ائله ييب توكور، بيرينين آلتينا قودوغون گؤبگين قويور، بيرينين آلتينا بؤيرگين قويور، بيرينين آلتينا باغارساغين قويور. آلتينا حوررا توكولن گئجه ياريسي يوخودان آيليب گؤرور يئرینه سي... يولداشين اويادير «ئوين ييخيلسين من سيش...» او بيريسي الين آپارير گؤرور بوغارساخدى دئير: منيم باغارساغيم دوشوب. بير - بير باخديلار گؤروللر هره سي نين بير زادي دوشوب. قاپيا بير يئكه توخماخ باغلاميشدى يئل آپاريب گتيريردى بيرى ايستير دورا قاچا تاراخ باشى دئير بو توخماغا.

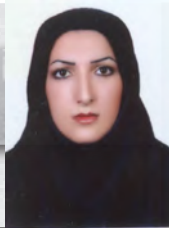
دئير: سن اؤله سن من دئيرم دالداكى دى باخ.

بولار بوجور ديه - ديه قاجيللار. تاققولو گؤزونون آلتينان باخيب گؤرور يئرinden دوران قاجير بولار چيخيب گئتديلر دورور دئير: دايى بورا قالمالى يئر دئير دور گئدح. دوروللار گئجه ين قفله - قاتيرى چاتيللار يولا دوشوللر. آيرى بير يئر ده چاديرى قوروللار گتديحلىرى مالى ييغيللار بير يئر گؤرورلر ياخچى مال ييغيلار قيزيل، آت، ائشش، چوخلو آيرى مال حيوان.

تاققولو دئير: دايى آدام گرک بوجور زيرنگ اولافيكرين ييغا بير يئر. زيرنگ اولساخ قشچ چؤرچ قازاناربخ. سحر اولور قفله - قاتيرى چاتيب يولا دوشوللر. بير كندين يانيندا چاديرلارين قورورلار.

تاققولو دئير: دايى سن اوتو من بير آز گئديم اوت گتيريم. بو گئديردى يونجا اوغورلوغونا گؤرور بير نفر ده بوندان سورا گلير. بو تئز يونجانين ايچينده ياتير. يونجاني چكير اوستونه. يونجا ييه سي گلير قيراخدان تاققولونو يونجا قاريشق گؤتوروب آتير بئلينه.

دئير: ياناسان يونجانين آغيرليغينا باخ. بير آز گئندن سورا كندين ايتلىرى توكولور بونون اوستونه ايت بونون اوستونه توكولن سورا تاققولو دئير: اده منى چك اوسته ايت باش قولايغيمى گميردى. بو سسى ائشيدنده يونجا ييه سي قورخوسوندان يونجاني آتيب قاجير. آتيب قاچاندا تاققولو يونجانين حاضيرسين گؤتوروب گتير توكور مال حيوانلارينا. يئيللر، ايچيللر بوردا كئف ائليللر.

آتالار سۆزو و دئیملرده «گۆز»

مریم خدا بخش

رساله: کؤنول رنجبر

گۆز-گۆزه ساتاشماق!

کوه به کوه نمی رسد آدم به آدم می رسد.
کنایه از همدیگر را دیدن و به هم رسیدن

گۆزدن دوشمک

از چشم افتادن
کنایه از بی ارزش شدن وجودی چیزی یا شخصی در نظر فردی

گۆز گۆتورمه مک

چشم تنگ داشتن

گۆزو پیس اولماق

کنایه از شور چشم بودن، بد نظر بودن

اؤلوم گۆزله قاش آراسیندا اولار

کنایه از کوتاه بودن عمر و زمان اندک داشتن
تا چشم رو هم بگذاری عمرت تمام شده است (سررسیده است).
غنیمت دان دمی تا یک دمت هست.

اؤزونو گۆزه سوخماق

اؤرنک اوچون: اؤزووی گۆزه سوخما

اؤزونو گۆز نه گۆزه سوخور (بین چقدر خود شیرینی می کند)
کنایه از خود شیرینی کردن، تو چشم بودن و خودنمایی کردن

گۆز آلتی ینره باخماق

زیرچشمی نگاه کردن، یواشکی و دزد کی نگاه کردن
آراز دئییر: اولدوز کیمی آخارام

گۆز آلتی ینان ساغا، سولا باخارام (محمد راحیم حضرتلرینه جواب، کلیات اشعار ترکی شهریار، انتشارات نگاه)

گۆزه گۆروشمه مک یا گۆزدن ایتمک

ایسته مک

بو زمیده گندیب گۆزدن ایتردیک،
تونقال قوروب، سوتوللری اوتردیک!

دئییب _ گولمک مرادینا یتردیک! (حیدر بابا یاسلام،

ب۱۰۵، کلیات اشعار ترکی شهریار، انتشارات نگاه)

معادل فارسی؛ در حال نفرت درخواست ناپدید شدن از معرض دید کسی، دور شدن از جلوی چشم کسی؛ در اصطلاح عامیانه، «گورت رو گم کن».

بیرینین گۆزونو جئیران گۆزونه بنزتمک

نامردین، گۆزلری چوخ گۆزلدی!

کنایه از داشتن چشم‌های زیبا می‌باشند.

گۆزلری خومارلاندیرماق

کنایه از به خواب رفتن

گۆزلری دولدورماق

لب بر چیدن، آماده گریه شدن

گۆزو آياغی نین آلتینی گۆرمه مک

کنایه از سر به هوا بودن به علت گرفتاری

گۆز گۆره کی یالان دئمک

جلوی چشم آدم دروغ سر می‌کند.

دروغ واضح و روشن گفتن

یک روده راست در شکمش نیست (دروغگو است).

گۆز گۆره کی یوخ اولماق

کنایه از جلوی چشم بودن و ناپدید شدن ناگهانی چیزی یا شخصی

گۆزلرین ایچی گولوب یا اوینماق

کنایه از خوشحالی و مسروری

بیرینین گۆزونون ایشیغی اولماق

نور چشم هم بودن

در مقام گرامیداشت یا در مقام تنفر از شخصی، بیان می‌شود.

گۆزومون قاراسی، گیله‌سی، آغ - قاراسی

در مقام تنفر از شخصی بیان می‌شود (سیاه و سفید در نقطه مقابل هم قرار دارند).
هر سه مورد می‌توانند در مقام گرامی‌داشت یا در مقام تنفر از شخصی، بیان شوند.

گۆزون گۆردو، گۆرمه‌میش

معادل فارسی: شتر دیدی، ندیدی

کورون شور گۆز اولماسی

کور گۆزولوغونا گۆره، شور گۆزولوغو دا وار
خدا خر را شناخت که بهش شاخ نداد.

گۆزون قوردونو اۆلدورمک

یئ گۆزووون قوردی اؤلسون (بخور تا چشمت سیر شود).
کنایه از داشتن حرص و طمع و از بین بردن آن

گۆزو یولدا، یا گۆزو آسیلی قالماق

گۆزلر آسیلی، یوخ نه قارالتی، نه ده بیر سس
باتمیش قولاغیم، گۆر نه دؤشورمکده‌دی
داری (بهجت آباد خاطیره‌سی، ب ۱-۲، کلیات اشعار ترکی
شهریار، انتشارات نگاه)

معادل فارسی آن، منتظر بودن و چشم به راه بودن می‌باشد.

گۆزو باغلی اولماق

چشمانش بسته است. مال عهد هجر است.

کنایه از بی خبر بودن از احوال روزگار

اۆز گۆزونده قیلی گۆرمور، اۆزگه گۆزونده توکو گۆرور

(منظور موی زبر و کلفت و بلند)

اۆز گۆزونده تیری گۆرمور، اۆزگه گۆزونده چۆپو گۆرور

آبکش را نگاه کن که به کفگیر می‌گوید تو سه سوراخ داری
عیب بزرگ خودش را نمی‌بیند، عیب کوچک دیگران را
می‌بیند.

عيب خود پنهان ساختن و عيب ديگران فاش ساختن

کور آلاهدان نه ایستَر، ایکی گؤز، بیرى آیرى، بیرى دوز
کور از خدا چه می خواهد جز دو چشم بینا

پیشیک اؤلدوروب، گؤز قورخوتماق

جنگ زرگری کردن، به طور ساختگی دعوا راه انداختن

گؤز یاشی کیمی دوم- دورو اولماق

کنایه از زلال و شفاف بودن همچون اشک چشم

گؤز قیجیرتmaq

ایندی بشر آژ قورد تکین اودوخوب،

چومبىلتى گؤز قیجیردیب، دوروخوب (ایکینجی حیدربابایاسلام، ب

۱۰۳-۱۰۴، کلیات اشعار ترکی شهریار، انتشارات نگاه)

معادل فارسی: در کمین نشستن، کمین کردن

گؤز لری آغلار قالماق

کنایه از همواره گریان بودن

در مقام نفرین به کار می رود.

گؤز لری آغلار قالماق

کنایه از شاد و خندان بودن

در مقام دعا به کار می رود.

گؤز لری آیدین اولماق

چشم هایش روشن!

گؤزون یامان گون گؤرمه مەسى

چشمش روزگار بد نبیند

گؤز ایله گؤروب اینانماق

اؤز گؤزومونن گؤرسم ده اینانمارام (با چشم خودم هم بینم باز باورم نمی شود).

گؤز ایله گؤروب اینانماق

تا با چشم خودت ندیدی باور نکن
شنیدن کی بود مانند دیدن

باتلاغا باتانی گُروب، کنچمک
گوردون بیرى باتیپ باتلاغا، گوزوی یوم گنچ

گوزون سو ایچمه مگی
گوزوم سواشیمیر (چشمم آب نمی خورد).

هر شیدن گوز اورتمک

کنایه از نادیده گرفتن چیزی، ندیدن

ینکه گوزون ایشینی اولماز

چشم بزرگ روشنایی ندارد (اگر وسعت دید انسان بزرگ باشد مسایل ریز را نخواهد دید).

جوانین گوز گوده گوردوگونو، قوجانین چیی کریشده گورر
آنچه در آینه جوان ببیند، پیر در خشت خام آن ببیند.

گوز گوزو گورمه مک

چشم، چشم را نمی بیند.

کنایه از شدت تاریکی

گوزو یاغی نین آلتین گورمور

چشمش زیر پایش را نمی بیند

به آدم بی توجه و سرسری اطلاق می شود

کاسیبین گوزونون توخ اولماسی

گر دست ما تهی است، ولی چشم ما پر است.

گیر مجنونون گوزونه، باخ لیلی نین اوزونه
لیلی را به چشم مجنون باید دید.

باش ساغليغى

درين اوزونتويلا درگىمىز چاچا حاضير ايكن قاراداغ و هريس بۇلگه سينده بۇيوك بىر فاجيعة اوز وئريب، اون مىنلرجه وطنداشيمىز زلزله نتيجه سينده يثرىدن-يوردوندان اولدولار و يوزلرجه زحمتكش انسان اؤز حياتىنى ايتىرميش اولدو. بىز بو بۇيوك ايتكىنى مىللىمىزه باش ساغليغى وئريب، اؤنلرله رحمت و قالانلارلا ايسه صبير آرزولايىرىق.

ائىل بىلىمى درنگى

تسليت

تاسفله اوز وئرن زلزلهده درگىمىز ايكي چاليشقان عضولرىندن اولان فاطمه خانىم پرىيان-ين آناسى «ليلا خانىم ذاكرى هييق» و حميدى والائى»-نين عمهسى ارى «كربلايى آلايه وئردى نامور» اوز حياتلارنى ايتىرميشلر. رحمتليك ليلا خانىم درگىمىز اؤنملى قايناق شخصلرىندن اولموش و بو گونه كىمى فاطمه خانىمىن توپلايىب، بىز گؤندردىگى بىر چوخ فولكلور ماتريالى اصلينده اونون طرفىندن دانىشيلمىشدىر.

بو وسيله ايله آلايه تعالى دان اونلارلا رحمت، فاطمه خانىم پرىيان و حميد بى والائى، ائلهجه ده بوتون پرىيان، ذاكرى، نامور و والائى عائله سىنه صبير ديله بىرىك.

ائىل بىلىمى درنگى عضولرى

بوسايدا توپلانىب، يايىنلانان ماتريالارين جغرافياسى

